

Δρ. Αθανάσιος Μπασδέκης

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Κρήτη, 18-27 Ιουνίου 2016 Προετοιμασία και προβλήματα, θέματα και αποφάσεις

Διάλεξη στον Σύλλογο Ελλήνων Επιστημόνων Φραγκφούρτης – Έσσης,
03 Νοεμβρίου 2017 στη Φραγκφούρτη
Zur Weitergabe aber nicht zur Veröffentlichung freigegeben

Προλεγόμενα και εισαγωγικές παρατηρήσεις

Πρώτ' απ' όλα θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου Ελλήνων Επιστημόνων Φραγκφούρτης - Έσσης, κ. Δρ. Κυριάκο Γκιόκογλου, για την ευγενή πρόσκληση, να κάνω σήμερα τη διάλεξη αυτή. Το θεωρώ μεγάλη και ιδιαίτερη τιμή για μένα.

Ευχαριστώ επίσης όλους εσάς, μέλη και φίλους του Συλλόγου Ελλήνων Επιστημόνων, για την παρουσία σας εδώ σήμερα.

Νομίζω, ότι δεν είναι υπερβολή, αν υπογραμμίσω τη σημασία του θέματος, το οποίο επέλεξε ο Σύλλογος για τη σημερινή συνάντηση, δεδομένου, ότι η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία συνήλθε τον Ιούνιο του 2016 στην Κρήτη, δεν αποτελεί μόνον ένα ιστορικό γεγονός υψίστης σημασίας για την Ορθόδοξη Εκκλησία σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά αφορά και όλους εμάς τους ορθοδόξους χριστιανούς εδώ στη Γερμανία, οι οποίοι ούτε λίγο - ούτε πολλοί, εξακολουθούμε να είμαστε πιστά μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, και οφείλουμε να είμαστε τουλάχιστον ενημερωμένοι σχετικά με τα όσα συμβαίνουν στην Εκκλησία μας και ποιά είναι η άποψη και θέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας στα θέματα που απασχολούν τον κόσμο σήμερα.

Θα προσπαθήσω, λοιπόν, στα χρονικά πλαίσια που έχω στη διάθεσή μου, να σας παρουσιάσω αυτό το ιστορικό γεγονός της Ορθοδοξίας και να σας δώσω, όσο επιτρέπει ο χρόνος, όλες τις αναγκαίες εκείνες πληροφορίες γύρω από τη Σύνοδο αυτή, τί ακριβώς συνέβει και τι αποφασίστηκε στη Σύνοδο της Κρήτης. Μ' αυτό το σκεπτικό θεώρησα καλό να σας παρουσιάσω το θέμα σε δύο ενότητες:

Στο πρώτο μέρος θα ασχοληθώ εν συντομία με τα κυριότερα στάδια σχετικά με την ιστορία, την προετοιμασία, και με τα προβλήματα της Συνόδου, και **στο δεύτερο μέρος**, πίο αναλυτικότερα, με τα θέματα και τις αποφάσεις της Συνόδου.

Πριν όμως προχωρήσω στη διαπραγμάτευση του θέματος καθ' εαυτού, αναφέρω κατωτέρω προς ενημέρωσιν τις Αυτοκέφαλες και Αυτόνομες Ορθόδοξες Εκκλησίες, οι οποίες συγκροτούν σήμερα την Μίαν, Αγίαν, Καθολικήν και Αποστολικήν Εκκλησίαν, καθώς επίσης και τους Προκαθημένους, δηλ. τους Αρχηγούς αυτών με τους τίτλους τους:

Η Ορθόδοξη Εκκλησία συγκροτείται σήμερα από 14 Αυτοκέφαλες και 2 Αυτόνομες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Οι Εκκλησίες αυτές δεν αποτελούν μία ομοσπονδία ή συνομοσπονδία επί μέρους τοπικών Εκκλησιών, αλλά συγκροτούν την Μίαν, Αγίαν, Καθολικήν και Αποστολικήν Εκκλησίαν. Οι Εκκλησίες αυτές είναι:

Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες

1. Ορθόδοξη Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, Οικουμενικό Πατριαρχείο
2. Ορθόδοξη Εκκλησία Αλεξανδρείας, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας
3. Ορθόδοξη Εκκλησία Αντιοχείας, Πατριαρχείο Αντιοχείας
4. Ορθόδοξη Εκκλησία Ιεροσολύμων, Πατριαρχείο Ιεροσολύμων
5. Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσίας, Πατριαρχείο Ρωσίας (988/1589)
6. Ορθόδοξη Εκκλησία της Σερβίας, Πατριαρχείο Σερβίας (1879/1920)
7. Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρουμανίας, Πατριαρχείο Ρουμανίας (1885/1925)
8. Ορθόδοξη Εκκλησία της Βουλγαρίας, Πατριαρχείο Βουλγαρίας (1872/1945/1953)
9. Ορθόδοξη Εκκλησία της Γεωργίας, Πατριαρχείο Γεωργίας (1990)
10. Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, (Γ Οικουμ. Σύνοδος 431)
11. Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος, Αρχιεπισκοπή Αθηνών (1850/1928)
12. Ορθόδοξη Εκκλησία της Πολωνίας (1924)
13. Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας (1937/1992)
14. Ορθόδοξη Εκκλησία της Τσεχίας και Σλοβακίας (1923/1998)

Αυτόνομες Ορθόδοξες Εκκλησίες

1. Ορθόδοξη Εκκλησία της Φιλανδίας (1923)
2. Ορθόδοξη Εκκλησία της Εσθονίας (1923)

Οι Προκαθήμενοι των Αυτοκεφάλων και Αυτονόμων Ορθοδόξων Εκκλησιών σήμερα (2017) και οι επίσημοι τίτλοι τους:

1. **Βαρθολομαίος**, Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης
2. **Θεόδωρος**, Πάπας και Πατριάρχης Αλεξανδρείας, πάσης γης Αιγύπτου και πάσης Αφρικής
3. **Ιγνάτιος**, Πατριάρχης της Μεγάλης Θεουπόλεως Αντιοχείας, Συρίας, Αραβίας, Κιλικίας, Ιβηρίας τε και Μεσοποταμίας και πάσης Ανατολής
4. **Θεόφιλος**, Πατριάρχης της Αγίας Πόλεως Ιερουσαλήμ και πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Αραβίας, Πέραν του Ιορδάνου, Κανά της Γαλιλαίας και Αγίας Σιών
5. **Κύριλλος**, Πατριάρχης Μόσχας και πάσης Ρωσίας
6. **Ειρηναίος**, Αρχιεπίσκοπος Πεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου και Καρλοβικίου και Πατριάρχης των Σέρβων
7. **Δανιήλ**, Αρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας και Πατριάρχης Ρουμανίας
8. **Νεόφυτος**, Μητροπολίτης Σόφιας και Πατριάρχης πάσης Βουλγαρίας,
9. **Ηλίας**, Αρχιεπίσκοπος Μιτσχέτης και Τιφλίδος και Καθολικός Πατριάρχης πάσης Ιβηρίας
10. **Χρυσόστομος**, Αρχιεπίσκοπος Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου
11. **Ιερώνυμος**, Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος
12. **Σάββας**, Μητροπολίτης Βαρσοβίας και πάσης Πολωνίας
13. **Αναστάσιος**, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αβανίας
14. **Ραστισλαβ**, Αρχιεπίσκοπος Τσεχίας και Σλοβακίας
15. **Λέων**, Αρχιεπίσκοπος Καρελλίας και πάσης Φιλανδίας
16. **Στέφανος**, Μητροπολίτης Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας

1. Ιστορία και προετοιμασία της Συνόδου

Οι πρώτες σκέψεις και τα σχέδια για τη σύγκλιση μιας Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ανάγονται **στις αρχές του 20^{ου} αιώνα**, και συγκεκριμένα σε δύο Εγκυκλίους του Οικουμενικού Πατριαρχείου (Πατριάρχης Ιωακείμ ΙΙΙ.) **το 1902 και 1904** προς τις άλλες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Με τις Εγκυκλίους αυτές το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποσκοπούσε κατά κύριο λόγο στη σύσφιξη των σχέσεων και σε μια στενότερη συνεργασία των επί μέρους Ορθόδοξων Εκκλησιών και σε μια συζήτηση και εί δυνατόν και λύση των υπάρχοντων προβλημάτων μεταξύ των ιδίων των Ορθόδοξων αφ'ενός και με τις μη Ορθόδοξες Εκκλησίες αφ'ετέρου.

Ο **Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος όμως και η Μικρασιατική Καταστροφή** κατέστησαν αδύνατη την προώθηση και πραγματοποίηση των προθέσεων και σχεδίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου για τη σύγκλιση μιας Συνόδου.

Η επόμενη προσπάθεια έγινε και πάλι από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με ένα Πανορθόδοξο Συνέδριο **το 1923 στην Κωνσταντινούπολη**, το οποίο ασχολήθηκε με το **Ημερολογιακό Πρόβλημα** και εισήγαγε το καινούργιο **Γρηγοριανό Ημερολόγιο**.

Τα σχέδια για μια Πανορθόδοξη Σύνοδο συζητήθηκαν πιά συγκεκριμένα και εντατικά στο χρονικό διάστημα μετά το 1923 και ιδιαίτερα στα πλαίσια μιας Προπαρασκευαστικής Θεολογικής Επιτροπής **το 1930 στην Ιερά Μονή Βατοπεδίου**, καθώς επίσης και σε ένα άλλο Πανορθόδοξο Θεολογικό Συνέδριο, λίγα χρόνια αργότερα, **το 1936 στην Αθήνα**.

Δυστυχώς όμως, **ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος** διέκοψε και αυτός τις σχέσεις και την επικοινωνία μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών, οι οποίες άρχισαν ξανά μετά το 1960. **Τέσσερα Πανορθόδοξα Συνέδρια (1961-1968) στη Ρόδο, το Βελιγράδι και στο Σιαμπεζύ της Γενεύης** αποτελούν την αρχή μιας νέας περιόδου εντατικών σχέσεων μεταξύ των Ορθόδοξων Εκκλησιών. Στα πλαίσια αυτά προωθήθηκαν τα σχέδια για τη σύγκλιση και τα θέματα μιας μελλοντικής Πανορθόδοξης Συνόδου, καθώς επίσης η καλλιέργεια των σχέσεων της Ορθόδοξης με τις άλλες Εκκλησίες και Ομολογίες και η διεξαγωγή ενός επίσημου Θεολογικού Διαλόγου μ'αυτές. Ιδιαίτερα η **Α΄ Πανορθόδοξος Διάσκεψις της Ρόδου το 1961** ασχολήθηκε ειδικά με τον κατάλογο των θεμάτων της μέλλουσας Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας (περίπου 100 θέματα !) και με διοικητικά και τεχνικά θέματα, όπως π.χ. με τον **Κανονισμό Λειτουργίας της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου** και με την ίδρυση μιας **Ειδικής Γραμματείας** για τη μέλλουσα Μεγάλη και Αγία Σύνοδο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Μετά τα προαναφερθέντα Πανορθόδοξα Συνέδρια αρχίζει μια συστηματική και πιά έντονη προπαρασκευή μιας Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

2. Όργανα προετοιμασίας της Συνόδου

Για μια πληρέστερη ενημέρωση και κατανόηση της διαδικασίας της προετοιμασίας και της θεματολογίας της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας τον Ιούνιο του 2016 στην Κρήτη, **είναι αναγκαίες ωρισμένες βασικές πληροφορίες σχετικά με τους θεσμούς, τα όργανα και τις δομές**, οι οποίες έφεραν εις πέρας το έργο της προετοιμασίας και της σύγκλισης της Συνόδου από την πρώτη λήψη αποφάσεως για μια τέτοια Σύνοδο το 1961 μέχρι και τη σύγκλισή της το 2016.

Τα όργανα αυτά ήταν και είναι:

- Η Γραμματεία της προπαρασκευής και προετοιμασίας της Συνόδου
- Η Διορθόδοξος Προπαρασκευαστική Επιτροπή
- Η Πανορθόδοξος Προσυνοδική Διάσκεψις
- Ειδικά θεματολογικά Συνέδρια (Fachkonferenzen)
- Η Σύναξις των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών

α. Η Γραμματεία της προπαρασκευής και προετοιμασίας της Συνόδου

*Η όλη εργασία για την προπαρασκευή και προετοιμασία της Συνόδου έγινε στο Ορθόδοξο Κέντρο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο Chambésy. Εκεί είχε και έχει την έδρα της η Γραμματεία της Συνόδου. Γνωστός στα διορθόδοξα και οικουμενικά δρώμενα σχετικά με την προετοιμασία και τη Γραμματεία της Συνόδου ήταν ο μακαριστός **Μητροπολίτης Ελβετίας, Δαμασκηνός** (Παπανδρέου). Γραμματεύς της Συνόδου είναι σήμερα ο **Μητροπολίτης Ελβετίας, Ιερεμίας**.*

*Όλα τα κείμενα που επεξεργάζονταν οι διάφορες Εκκλησίες και Επιτροπές στέλνονταν στη Γραμματεία της Συνόδου στο Chambésy, και από κεί σε όλες τις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες για μελέτη και εκφορά κρίσεων, έως ότου καταλήξουν στην τελική τους μορφή. Έτσι ετοιμαζόταν ο λεγόμενος **Φάκελλος** των κειμένων των θεμάτων προς υποβολή στη Σύνοδο. Υπάρχει δηλ. ένα καθωρισμένος **Κανονισμός Λειτουργίας** και εργασίας της Γραμματείας της Συνόδου.*

β. Η Διορθόδοξος Προπαρασκευαστική Επιτροπή

*Σ' αυτή συμμετέχουν αντιπρόσωποι όλων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών, κυρίως με αντιπροσώπους, λαϊκούς και κληρικούς, ειδικούς θεολόγους για τα διάφορα θέματα. Μέχρι τη σύγκλιση της Συνόδου η Επιτροπή αυτή **συνήλθε έξι (6) φορές** στο Διορθόδοξο Κέντρο στο Chambésy: 1971, 1986, 1990, 1993, 2009 und 2011).*

*Με απόφαση της Συνάξεως των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών το 2014 **συνήλθε το 2015 μια Διορθόδοξος Ειδική Επιτροπή**, η οποία επεξεργάστηκε τα κείμενα, τα οποία είχε ετοιμάσει η Β' και Γ' Πανορθόδοξος Προσυνοδική Διάσκεψις το 1982 και το 1986.*

γ. Η Πανορθόδοξος Προσυνοδική Διάσκεψις

Το Όργανο αυτό ήταν από απόψεως αυθεντίας για τη λήψη αποφάσεων ένα σκαλοπάτι ανώτερο από την Διορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή. Αντικείμενο εργασίας και ευθύνης της Πανορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης ήταν και είναι να εξετάσει και εν ανάγκη να διορθώσει ή και να απορρίψει τα κείμενα, τα οποία είχε επεξεργαστεί και προετοιμάσει η Διορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή. Η Πανορθόδοξη Προσυνοδική Διάσκεψη είναι δηλ. ένα ενδιάμεσο όργανο μεταξύ της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής και της Συνάξεως των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών.

*Καθ' οδόν προς την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο, η Πανορθόδοξος Προσυνοδική Διάσκεψις **συνήλθε πέντε (5) φορές**, και αυτή στο Διορθόδοξο Κέντρο στο Chambésy: 1976, 1982, 1986, 2009 und 2015 (σε δύο συνεδριάσεις της Πανορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης (1982 και 1986) είχα την τιμή να λάβω μέρος και εγώ ως παρατηρητής).*

δ. Ειδικά θεματολογικά Συνέδρια (Fachkonferenzen)

Στην προετοιμασία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου ανήκουν και ωρισμένα απο απόψεως θεματολογίας Ειδικά Συνέδρια (Fachkonferenzen) για την εξέταση θεμάτων και προβλημάτων, τα οποία είτε αμέσως είτε εμμέσως είχαν κάποια σχέση με την προγραμματιζόμενη μελλοντική Σύνοδο, όπως π.χ. δύο Συνέδρια για το θέμα της Ιερωσύνης των γυναικών, για τον Κανονισμό Λειτουργίας των Επισκοπικών Συνελεύσεων στη Διασπορά, για το Ημερολογιακό Πρόβλημα, για το θέμα της ημερομηνίας του εορτασμού του Πάσχα, και τέλος για θέματα Βιοηθικής, έστω και αν τα θέματα αυτά, εκτός από το θέμα για την ορθόδοξη Διασπορά, δεν συμπεριελήφθηκαν στον τελικό Κατάλογο για τη Σύνοδο.

ε. Η Σύναξις των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών

Όπως δηλώνει και ίδιος ο όρος, εδώ πρόκειται για το ανώτατο διορθόδοξο εκκλησιαστικό και διοικητικό όργανο της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Σ' αυτό συμμετέχουν αποκλειστικά και μόνον οι Προκαθήμενοι των 14 Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Ο θεσμός αυτός είναι σχετικά καινούργιος. Τον εισήγαγε για πρώτη φορά ο σημερινός Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος το 1992 και ακολούθησαν μέχρι σήμερα και άλλες πολλές. **Συνολικά η Σύναξις των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών συνήλθε μέχρι σήμερα εννέα (9) φορές**, και συγκεκριμένα 1992 στην Κωνσταντινούπολη, 1995 στην Πατμο, 1998 στη Σόφια, 2000 στα Ιεροσόλυμα, 2005, 2008 και 2009, 2014 στην Κωνσταντινούπολη και 2016 στο Chambésy. Οι τρεις τελευταίες ήταν αφιερωμένες αποκλειστικά στην προετοιμασία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου και στη λήψη των σχετικών αποφάσεων.

Συνοψίζοντας εδώ μπορούμε να πούμε, ότι η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδοξίας στην Κρήτη προετοιμάστηκε σε ένα χρονικό διάστημα 60 και πλέον ετών, σε 6 συνεδριάσεις της Διορθόδοξης Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, σε 5 συνεδριάσεις της Πανορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης, σε 2 συνεδριάσεις μιας Διορθόδοξης Ειδικής Επιτροπής, και σε 3 Συνάξεις των Προκαθημένων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών.

3. Αποφάσεις για τη σύγκλιση της Συνόδου

Αποφασιστικής σημασίας για τη σύγκλιση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Κρήτη ήταν οι **Συνάξεις των Προκαθημένων όλων των 14^{ων} Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών τον Μάρτιο του 2014** στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, και τον **Ιανουάριο του 2016** στο Ορθόδοξο Κέντρο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο Chambésy της Γενεύης.

Ιδιαίτερα στη **Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016** οι **Προκαθήμενοι όλων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών** (το τονίζω αυτό γιατί έχει, όπως θα δούμε παρακάτω, ιδιαίτερη σημασία) **επιβεβαίωσαν ομόφωνα** την απόφασή, την οποίαν είχαν πάρει το 2014, πρώτον να **συγκληθεί η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος**, και δεύτερον η Σύνοδος να **διεξαχθεί από τις 18 μέχρι τις 27 Ιουνίου 2016 στην Ορθόδοξη Ακαδημία της Κρήτης** και όχι στην Κωνσταντινούπολη, όπως είχε προταθεί στη Σύναξη του 2014.

Γιατί έγινε η Σύνοδος στην Κρήτη και όχι στην Πόλη ?

Αρχική πρόταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη Σύναξη των Προκαθημένων του 2014 ήταν η Σύνοδος να διεξαχθεί στην Εκκλησία της Αγ. Ειρήνης δίπλα στην Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη, όπου είχε γίνει και η Β' Οικουμενική Σύνοδος του 381, αν και δεν είχε δοθεί ακόμα η άδεια της Τουρκίας. Όπως είναι γνωστό, στην Εκκλησία της Αγ. Ειρήνης, η οποία είναι και αυτή σήμερα Μουσείο, γίνονται διάφορες πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Η πρόταση αυτή του Οικουμενικού Πατριαρχείου δεν έγινε δεκτή στη Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016 από τον Πατριάρχη της Μόσχας Κύριλλο με την αιτιολογία, ότι τον καιρό εκείνο οι σχέσεις της Ρωσίας με την Τουρκία ήταν τεταμένες, διότι είχε προηγηθεί η κατάρριψη ρωσικού αεροπλάνου από την Τουρκία. Σαν αντιπρόταση η αντιπροσωπεία της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας πρότεινε σαν τόπο σύγκλησης της Συνόδου τη Μόσχα, πράγμα που δεν έγινε αποδεκτό από τον Οικουμενικό Πατριάρχη και από Προκαθημένους και άλλων Ορθόδοξων Εκκλησιών. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης έδειξε μεν κατανόηση για τους ενδιασμούς της Ρωσικής Εκκλησίας, πρότεινε όμως αντ' αυτού σαν τόπο συνέλευσης και διεξαγωγής της Συνόδου την **Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης**, η οποία είναι Ίδρυμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στην Ημιαυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία της Κρήτης. Επομένως η Σύνοδος θα ελάμβανε και έλαβε χώρα στο έδαφος και σε μία Εκκλησία της δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Επίσης και σύμφωνα με τον από τη Σύναξη του 2014 επικυρωθέντα Κανονισμό Οργανώσεως και Λειτουργίας της Συνόδου αποφασίστηκαν και τα εξής:

- Τα **6 θέματα**, τα οποία θα επεξεργαζόταν η Σύνοδος, όπως αυτά αναφέρονται παρακάτω στο σχετικό Κατάλογο.
- **Πρόεδρος της Συνόδου** θα είναι ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος περιτοχιζόμενος υπό των λοιπών Προκαθημένων των Ορθόδοξων Εκκλησιών.
- **Μέλη της Συνόδου** θα είναι οι Προκαθήμενοι των 14 Αυτοκεφάλων Ορθόδοξων Εκκλησιών και μέχρι και 24 Ιεράρχες από κάθε μία σαν Αντιπρόσωποι, καθώς επίσης και μέχρι 6 Σύμβουλοι από κάθε μία Ορθόδοξη Εκκλησία. Αν δηλαδή λάμβαναν και οι 14 Εκκλησίες μέρος στη Σύνοδο, τότε ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός μελών της Συνόδου θα ήταν **14x24=336 συν 14 Προκαθήμενοι = 350**.
- **Δικαίωμα λόγου και ψήφου** θα έχουν μόνον οι Προκαθήμενοι και τα μέλη των Αντιπροσωπειών τους.
- **Οι Αποφάσεις** θα λαμβάνονται σύμφωνα με την **αρχή της ομοφωνίας**.
- **Παρατηρητές:** Στη Σύνοδο θα προσκαλούνταν και 14 Αντιπρόσωποι από άλλες Εκκλησίες και οικουμενικούς Οργανισμούς ως Παρατηρητές, οι οποίοι θα ήταν παρόντες μόνον στην έναρκτηριο και στην τελική Συνεδρία της Συνόδου και χωρίς δικαίωμα λόγου και ψήφου
- **Οι Συνεδριάσεις και εργασίες της Συνόδου** θα ήταν κλειστές (**geschlossene Sitzungen**), δηλαδή χωρίς την παρουσία ατόμων (Παρατηρητών, αντιπροσώπων των Μέσων μαζικής Ενημερώσεως κλπ.
- **Γλώσσες εργασίας:** Επίσημες γλώσσες της συνόδου ήταν η ελληνική, η ρωσική, η γαλλική, η αγγλική και η αραβική γλώσσα.

4. Προβλήματα πριν από τη σύγκληση της Συνόδου.

Και ενώ όλα αυτά είχαν, όπως τόνισα, ομόφωνα αποφασισθεί από τους Προκαθημένους όλων, δηλ. και των 14 Αυτοκεφάλων Ορθόδοξων Εκκλησιών, στο χρονικό διάστημα αμέσως μετά τη Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016, ωρισμένες Εκκλησίες άρχισαν

να εκφέρουν αντιρρήσεις σχετικά με διάφορα ζητήματα, τόσο ζητήματα τα οποία αφορούσαν τα κείμενα των θεμάτων, τα οποία είχαν επεξεργασθεί τα διάφορα Όργανα (Προπαρασκευαστικές Επιτροπές και Πανορθόδοξες Προσυνοδικές Διασκέψεις), δηλ. οι αντιπρόσωποι όλων των Εκκλησιών στο παρελθόν, όσον και θέματα διοικητικής φύσεως και τάξεως.

Στην Εισήγησή του στη Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016 ο Οικουμενικός Πατριάρχης, Βαρθολομαίος, αναφέρθηκε με ιδιαίτερη έμφαση και πικρία στις αντιρρήσεις αυτές ωρισμένων Εκκλησιών, οι οποίες ζητούσαν να αναβληθεί η Σύνοδος έως ότου επιτευχθεί απόλυτος συμφωνία και ομοφωνία (consensus) επί όλων των θεμάτων, παρ'όλον ότι αυτές και οι αντιπρόσωποί τους, Επίσκοποι και θεολόγοι, στις μέχρι το 2015 Επιτροπές, Διασκέψεις και Συσκέψεις είχαν συμφωνήσει τόσο με τα κείμενα, όσο και με διαδικαστικά θέματα, και τόνισε, ότι „**πάσα περαιτέρω τυχόν αναβολή της πραγματώσεως της Συνόδου μόνον τους εχθρούς της Εκκλησίας ημών και τον χαιρέκακον Αντικείμενον θέλει ικανοποιήσει**“.

Και ο Οικουμενικός Πατριάρχης συνέχισε:

„ Ευρισκόμεθα, λοιπόν αδελφοί, προ του διλήματος, το οποίον θέτουν ενώπιον ημών ... Εκκλησίαι τινές ή να εμμείνωμεν εις την ληφθείσαν εν έτει 2014 κοινήν ημών απόφασιν περί συγκλήσεως της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, ... ή να αναβάλωμεν την σύγκλησιν της Συνόδου μέχρις ότου επέλθει πανορθόδοξος συμφωνία και επί των θεμάτων του Αυτοκεφάλου, των Διπτύχων και των περί Γάμου και Ημερολογίου κειμένων. Εάν επιλέξωμεν το τελευταίον, τότε θα παραμένει άγνωστον, εάν και πότε θα συγκληθεί η Αγία και Μαγάλη Σύνοδος, μή αποκλειομένης εν τέλει και της ματαιώσεως αυτής“.

Και ο Οικουμενικός Πατριάρχης υπογράμμισε κατακλείοντας το θέμα αυτό:

„ Η καθ'ημάς Αγιοτάτη Εκκλησία (δηλ. το Οικουμενικό Πατριαρχείο) δηλοί, ότι αδυνατεί να αναλάβη την ιστορικήν ευθύνην της αναβολής της συγκλήσεως της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου και τον ως εκ ταύτης κίνδυνον ματαιώσεως αυτής“.

Κάτω απ'αυτές τις συνθήκες και εν όψει των αντιρρήσεων από ωρισμένες Εκκλησίες, οι οποίες δήλωναν ευθέως, ότι δεν θα συμμετάσχουν στη Σύνοδο Οικουμενικός Πατριάρχης δήλωσε κατηγορηματικά:

„Επιθυμοῦμεν νὰ δηλώσωμεν εὐθέως ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀγιοτάτη Ἐκκλησία καὶ ἡμεῖς προσωπικῶς ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν καὶ ἀποδεχθῶμεν τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς Συνόδου, ἢ ὅποια θὰ τελεῖ ὑπὸ τὴν δαμόκλειον σπάθην τῆς διαλύσεως αὐτῆς, ἐὰν μία ἢ περισσότεραι Ἐκκλησίαι ἀπεφάσιζον νὰ ἀποχωρήσουν ἐξ αὐτῆς. Μία τοιαύτη Σύνοδος, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς διαλύσεως, εἶναι προτιμότερον νὰ μὴ γίνῃ ποτέ“.

5. Απουσίες Εκκλησίες από τη Σύνοδο και αιτιολογίες της απουσίας τους

Οι αντιρρήσεις αυτές για τις οποίες μίλησε ο Οικουμενικός Πατριάρχης στη Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016 συνεχίστηκαν να εκφράζονται, και μάλιστα πιο έντονα, και στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο μέχρι και τα μέσα Ιουνίου 2016, δηλ. μέχρι λίγο πριν από τη έναρξη των εργασιών της Συνόδου, με την κοινοποίηση της

τελικής τους απόφασης να μη λάβουν μέρος στην Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Οι Εκκλησίες, οι οποίες δεν έλαβαν μέρος στη Σύνοδο ήταν οι εξής:

- **Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αντιοχείας**
- **Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Γεωργίας**
- **Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Βουλγαρίας**
- **Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσσίας**

Επιτρέψτε μου να αναφέρω στη συνέχεια και εν συντομία τους λόγους για τους οποίους η κάθε μια από τις Εκκλησίες αυτές, απέσχε της Συνόδου στην Κρήτη, και τούτο διότι από τις αντιρρήσεις και τις αιτιολογίες των Εκκλησιών αυτών μπορεί να εξάγει κανείς ενδιαφέροντα συμπεράσματα ως προς τα πραγματικά κίνητρα αποχής από τη Σύνοδο και για τις πραγματικές σχέσεις των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών μεταξύ τους, και οι οποίες, όπως θα δούμε, δεν είναι πάντοτε και οι καλλίτερες.

5.1 Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αντιοχείας

- **Το θέμα του Καταρ:** Το Πατριαρχείο Αντιοχείας είχε και έχει ένα πρόβλημα με το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, λόγω της ίδρυσης Ενοριών από την Εκκλησία των Ιεροσολύμων στο Καταρ, το οποίο κατά την άποψη του Πατριαρχείου Αντιοχείας σαν αραβόφωνη χώρα, υπάγεται στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας της Αντιοχείας. Το Πατριαρχείο Αντιοχείας απαιτούσε τη λύση του προβλήματος από τη Σύνοδο στην Κρήτη, πράγμα που δεν ήταν και τόσο εύκολο.
- **Η έλλειψις ομοφωνίας όλων των Εκκλησιών σε διάφορα θέματα**
- **Η Διαφωνία σχετικά με τα κωλύματα του γάμου**
- **Η προβλήματολογία του θέματος της Ορθοδόξου Διασποράς**

5.2 Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Γεωργίας

Σαν λόγους αποχής από τη Σύνοδο το Πατριαρχείο Γεωργίας προέβαλλε μεταξύ άλλων:

- **τη διαφωνία σχετικά με τα κωλύματα του γάμου,**
- **την Οικουμενική Κίνηση και το θέμα των σχέσεων της Ορθόδοξης με τις άλλες Εκκλησίες και με ο Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, από το οποίο απεχώρησε το 1997,**
- **την δήθεν μή τήρηση της αρχής της ομοφωνίας κατά την τελική αποδοχή των κειμένων.**

Είναι εν προκειμένω ενδεικτική της στάσεως της Εκκλησίας της Γεωργίας σχετικά με τις σχέσεις της Ορθόδοξης με τις άλλες Εκκλησίες και με το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, από το οποίο απεχώρησε το 1997, η άποψή της γι' αυτές, όπως αυτή αναφέρεται σε μια συνοδική της απόφαση: „**Η Εκκλησία μας ήταν και θα είναι ο θεματοφύλακας της Ορθοδοξίας. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Γεωργίας απορρίπτει το έγγραφο για τον Οικουμενισμό που έχει συνταχθεί για την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο**“.

5.3 Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Βουλγαρίας:

Την 1^η Ιουνίου του 2016, δηλ. τρεις εβδομάδες πριν από τη συγκλήση της Συνόδου στην Κρήτη, η Σύνοδος της Εκκλησίας της Βουλγαρίας κοινοποίησε και δικαιολόγησε ως εξής την αρνητική της απόφαση:

- Από τον Κατάλογο των θεμάτων για τη Σύνοδο στην Κρήτη λείπουν βασικά για την Ορθοδοξία θέματα, όπως π.χ. το θέμα του Ημερολογίου,
- Ωρισμένες Ορθόδοξες Εκκλησίες δεν συμφωνούν με ώρισμένα κείμενα για τη Σύνοδο,
- Ο λίγος χρόνος για τη Σύνοδο (μία εβδομάδα) δεν αρκεί για να γίνουν σοβαρές συζητήσεις και αλλαγές στα αποφασισθέντα τον Νοέμβριο του 2015 και τον Ιανουάριο του 2016 κείμενα,
- Ο προβλεπόμενος τρόπος θέσεως και κατατάξεως των Προκαθημένων των 14 Ορθοδόξων Αυτοκεφάλων Εκκλησιών, στη μέση ο Οικουμενικός Πατριάρχης ως Πρόεδρος, και δεξιά και αριστερά οι άλλοι Προκαθήμενοι σύμφωνα με τα λεγόμενα Δίπτυχα, παραβιάζει την ισότητα αυτών και αντίκειται προς αυτήν, και τέλος
- Είναι απαράδεκτη η θέση των Παρατηρητών και φιλοξενουμένων στη Σύνοδο στην Κρήτη.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Βουλγαρίας διακρίνεται και αυτή για την αρνητική και κριτική της στάση απέναντι στο Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, από οποίο απεχώρησε το 1998, όπως και η Εκκλησία της Γεωργίας. Στην απόφαση της Συνόδου της Εκκλησίας της Βουλγαρίας να μη συμμετάσχει στη Σύνοδο της Κρήτης τονίζεται επί λέξει: „Έξω από την Ορθόδοξη Εκκλησία υπάρχουν μόνο αιρετικοί και σχισματικοί...“ Επομένως, „από δογματικής, θεολογικής και από κανονικής απόψεως είναι παντελώς λανθασμένη η άποψη, να ονομάζονται οι άλλες χριστιανικές Κοινότητες (δηλ. οι μη Ορθόδοξες Εκκλησίες) Εκκλησίες. Για το λόγο αυτό δεν είναι δυνατόν να υπάρξει θεολογικός διάλογος με τις Κοινότητες αυτές“.

5.4 Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσσίας

Απούσα από τη Σύνοδο της Κρήτης ήταν και η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, δηλ. το Πατριαρχείο της Μόσχας με τον Πατριάρχη Κύριλλο.

Σε ένα Ανακοινωθέν της Συνόδου της Εκκλησίας της Ρωσσίας με ημερομηνία 13 Ιουνίου 2016, δηλ. 13 μέρες πριν την έναρξη της Συνόδου στην Κρήτη, αναφέρεται σαν επίσημη δικαιολογία για την αποχή της από τη Σύνοδο της Κρήτης το γεγονός, ότι δεν υπήρχε πλήρης ομοφωνία μεταξύ όλων των Προκαθημένων των 14 Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών στα διάφορα θέματα. Εφ'όσον οι Εκκλησίες της Αντιοχείας, της Γεωργίας και της Βουλγαρίας δήλωσαν, ότι δεν θα συμμετάσχουν στη Σύνοδο, τότε δεν υπήρχε η πλήρης ομοφωνία, και γι'αυτό απεφάσισε και το Πατριαρχείο της Μόσχας να μὴ λάβει μέρος στη Σύνοδο της Κρήτης.

Με Συνοδική απόφαση της 3^{ης} Ιουνίου ο Πατριάρχης Κύριλλος προέτεινε στον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο, να συγκαλέσει το αργότερο μέχρι της 10 Ιουνίου μια Έκτακτη Πανορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή και Διάσκεψη, προκειμένου να εξετασθεί η εγκύψασα κατάσταση μετά τη δήλωση αποχής των Εκκλησιών της Αντιοχείας, της Γεωργίας και της Βουλγαρίας, και να βρεθεί μια διέξοδος από την περιπλεγμένη και απρόβλεπτη κατάσταση, προκειμένου να βρεθεί μια λύση και να συγκλιθεί η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος στον προκαθορισμένο χρόνο.

Στην απάντησή του υπό ημερομηνία 9 Ιουνίου 2016 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος κοινοποίησε στον Πατριάρχη Μόσχας Κύριλλο και τους Προκαθημένους των άλλων Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών, ότι η Σύνοδος του

Οικουμενικού Πατριαρχείου θεωρεί ότι είναι αδύνατον να συγκλιθεί μια νέα Πανορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή, δεδομένου ότι δεν υπάρχει μία προβλεπόμενη βάση για μια τέτοια Διάσκεψη και ότι επί πλέον διότι εναπομένουν μόνον ωρισμένες λίγες ημέρες μέχρι την έναρξη των εργασιών της Συνόδου στην Κρήτη. **Για τους λόγους αυτούς, τόνισε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος στην απάντησή του στον Πατριάρχη Κύριλλο,** ότι η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος δεν πρόκειται να αναβληθεί και θα συγκλιθεί στον αποφασισθέντα χρόνο και τόπο, δηλ. από 18-27 Ιουνίου στην Ορθόδοξη Ακαδημία της Κρήτης, τελεία και παύλα.

Μετά από την κατηγορηματική αυτή απάντηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, **το Πατριαρχείο Μόσχας** επικαλέστηκε την αποχή των προαναφερθέντων τριών Εκκλησιών, της Αντιοχείας, της Γεωργίας και της Βουλγαρίας, για να δικαιολογήσει και τη δική του αποχή από τη Σύνοδο της Κρήτης, και έλαβε την εξής απόφαση στη Σύνοδο των Επισκόπων της στις 14. Ιουνίου 2016:

„Εάν το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν αποδεχθεί τις προτάσεις και αντιρρήσεις των Εκκλησιών της Αντιοχείας, της Γεωργίας και της Βουλγαρίας, τις οποίες υποστηρίζει και συμερίζεται η Εκκλησία της Ρωσίας, καθώς επίσης και την τελευταία πρόταση της Εκκλησίας της Ρωσίας (για μια νέα Ειδική Πανορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή και Διάσκεψη), τότε μετά βαθυτάτης λύπης υπογραμμίζομεν, ότι δεν θα συμμετάσχει στη Σύνοδο της Κρήτης μια Αντιπροσωπεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ρωσίας“.

Νομίζω, ότι μετά από αυτό το **Hick Hack της Εκκλησίας της Ρωσίας,** καθίσταται πλέον εμφανές, ότι η Εκκλησία της Ρωσίας και ο Πατριάρχης Κύριλλος ζητούσαν λόγους για να μὴ λάβουν μέρος στη Σύνοδο της Κρήτης, και βρήκαν τους λόγους αυτούς στην απουσία των Εκκλησιών της Αντιοχείας, της Γεωργίας και της Βουλγαρίας επί των οποίων είναι γνωστό, ότι το Πατριαρχείο της Μόσχας ασκεί ιδιαίτερη επιρροή, ενώ στην πραγματικότητα οι λόγοι αποχής της Εκκλησίας της Ρωσίας από την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι άλλοι και έχουν σχέση και με τη γενικότερη αντιδικεία και προβληματολογία, η οποία υπάρχει από αιώνων στις σχέσεις μεταξύ του Πατριαρχείου Μόσχας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Είναι γνωστόν, ότι οι σχέσεις του Πατριαρχείου Μόσχας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν και είναι ανέκαθεν βεβαρημένες, τεταμένες και προβληματικές. Η μη αναγνώριση των Πρωτείων τιμής του Οικουμενικού Πατριαρχείου από το Πατριαρχείο Μόσχας, πάντοτε για διάφορους λόγους, είχε ως αποτέλεσμα προστριβές και αντιδικίες, και οδήγησε, όχι σπάνια, σε διάσταση και διακοπή της εκκλησιαστικής κοινωνίας μεταξύ των δύο αδελφών Εκκλησιών. Στους εκκλησιαστικούς και θεολογικούς κύκλους η αντιδικία αυτή είναι γνωστή ως „Μόσχα η Τρίτη Ρώμη“! Με την ορολογία και την τάση αυτή διεγείρεται το αξίωμα, ότι η Εκκλησία της Ρωσίας είναι αυτή σήμερα δεύτερη στη σειρά μετά την Εκκλησία της Ρώμης, η Τρίτη Ρώμη, με το επιχείρημα, ότι η Δεύτερη Ρώμη, η Κωνσταντινούπολη και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, έχουν χάσει πια το μέγεθος, το μεγαλείο και τη θέση που είχαν στο παρελθόν, την εποχή του Βυζαντίου.

Μετά την απουσία, λοιπόν, των προαναφερθέντων τεσσάρων Εκκλησιών και σύμφωνα με τις προηγηθείσες αποφάσεις, στη Σύνοδο έλαβαν μέρος με δικαίωμα λόγου και ψήφου οι **Προκαθήμενοι μόνον των υπολοίπων 10 Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών** και οι

ωρισθέντες 24 ή και λιγότεροι **Αντιπρόσωποι**, δηλ. **συνολικά 162** Πατριάρχαι, Αρχιεπίσκοποι, Μητροπολίται και Επίσκοποι από τις Εκκλησίες αυτές.

Στην Αντιπροσωπεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανήκε και ο **Μητροπολίτης Γερμανίας, Αυγουστίνος σαν μέλος και ο π. Κωνσταντίνος Μύρων** από την Ενορία της Κολωνίας σαν Σύμβουλος.

6. Η Σύνοδος : Σύγκλιση - εργασίες - αποφάσεις

6.1 Επίσημη ανακοίνωση

Έτσι, λοιπόν, και παρ'όλες τις αντιρρήσεις των Εκκλησιών που ανέφερα, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος και η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ανακοίνωσαν με επίσημη πλέον **Πατριαρχική και Συνοδική Εγκύκλιο στις 20 Μαρτίου 2016** προς όλες τις Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες, δηλ. και προς αυτές, οι οποίες αποφάσισαν να μη συμμετάσχουν στη Σύνοδο, τη σύγκλιση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου. Ημερομηνία και τόπος της Συνόδου ήταν πλέον καθωρισμένα από τη Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016: **18-27 Ιουνίου 2016 στην Ορθόδοξη Ακαδημία της Κρήτης** στα Χανιά.

6.2 Λειτουργικό βίωμα

Η Σύνοδος ξεκίνησε την **Κυρακή της Πεντηκοστής στις 19 Ιουνίου 2016** με ένα πανυγηρικό και μεγαλοπρεπές Συλλειτουργό όλων των παρόντων Προκαθημένων, Πατριαρχών και Αρχιεπισκόπων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών, οι οποίοι έλαβαν μέρος στη Σύνοδο, στον Καθεδρικό **Ναό του Αγίου Μηνά στο Ηράκλειο της Κρήτης**, παρόντος μεταξύ άλλων και του **Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, κ. Παυλόπουλου**. Θα ήθελα να τονίσω ιδιαίτερα, ότι βασικό στοιχείο κατά τη διεξαγωγή της Συνόδου ήταν η έντονη λειτουργική ζωή σ'όλη τη διάρκεια των εργασιών της Συνόδου. Αυτό καταφαίνεται όχι μόνο από την εναρκτήριο Θεία Λειτουργία, αλλά και από το Πατριαρχικό Συλλειτουργό ματά τη λήξη των εργασιών της Συνόδου στις 26 Ιουνίου, την Κυριακή των Αγίων Πάντων στον Ιερό Ναό των Αγίων Πέτρου και Παύλου στα Χανιά, καθώς επίσης και από τις καθημερινές Θείες Λειτουργίες στην Ιερά Μονή Γωνιάς δίπλα στην Ορθόδοξη Ακαδημία της Κρήτης.

Το έντονο λειτουργικό βίωμα της Συνόδου υπογραμμίζει, ότι ή Σύνοδος δέν ήταν μόνον ένα διοικητικό γεγονός με καθαρά νομικιστική ή διαδικαστική εργασία και εξουσία, αλλά ένα πολύπλευρο πνευματικό γεγονός τής καθόλου Όρθοδοξίας, καί δεύτερον μαρτυρία τής ένότητας καί τής κοινωνίας μεταξύ τών Όρθοδόξων Έκκλησιών, ή όποια κατοχυρώνεται καί εκφράζεται με τήν συμμετοχή στό Μυστήριο τής Θείας Εύχαριστίας, ότι δηλαδή η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι Μία, η Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία του Συμβόλου της Πίστεως.

Πρέπει επίσης νά σημειωθεί εδώ, ότι ακριβώς γι'αυτόν το λόγο **προσεκλήθησαν και οι Προκαθήμενοι Πατριάρχες τών τεσσάρων απόντων Πατριαρχείων νά συμμετάσχουν, άν όχι στις εργασίες, τουλάχιστον στή λειτουργική ζωή τής Συνόδου**, συλλειτουργούντες με τούς άλλους Προκαθημένους Πατριάρχες καί Αρχιεπισκόπους ακριβώς γιά τήν πανορθόδοξη μαρτυρία τής ένότητας καί κοινωνίας τής Όρθοδοξίας. **Η πρόσκληση αυτή δεν βρήκε δυστυχώς ανταπόκριση.**

6.3 Κατάλογος θεμάτων και αποφασισθέντα κείμενα

Οι εργασίες της Συνόδου ξεκίνησαν τη Δευτέρα, 20 Ιουνίου, στους χώρους της Ορθοδόξου Ακαδημίας με βάση τα θέματα, τα οποία είχαν συμφωνηθεί και καθωρισθεί στην τελευταία Σύναξη των Προκαθημένων τον Ιανουάριο του 2016. Τα θέματα αυτά ήταν:

1. Η αποστολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας εις τον σύγχρονον κόσμον
2. Σχέσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον
3. Το Αυτόνομον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού
4. Η Ορθόδοξος Διασπορά
5. Η σπουδαιότης της νηστείας και η τήρησις αυτής σήμερον
6. Το Μυστήριον του γάμου και τα κωλύματα αυτού

Σε σύγκριση μ'αυτόν τον Κατάλογο θεμάτων,

η Α' Πανορθόδοξος Προσυνοδική Διάσκεψις το 1976 είχε καθωρίσει έναν Κατάλογο με τα εξής δέκα θέματα:

1. *Ορθόδοξος Διασπορά*
2. *Το Αυτοκέφαλον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού*
3. *Το Αυτόνομον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού*
4. *Τα Δίπτυχα*
5. *Το ζήτημα του Ημερολογίου*
6. *Κωλύματα γάμου*
7. *Αναπροσαρμογή των περί νηστείας εκκλησιαστικών διατάξεων*
8. *Σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον.*
9. *Ορθοδοξία και Οικουμενική Κίνησις*
10. *Συμβολή των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών εις την επικράτησιν των χριστιανικών ιδεωδών της ειρήνης, της ελευθερίας, της αδελφοσύνης, της αγάπης μεταξύ των λαών και άρσιν των φυλετικών και λοιπών διακρίσεων.*

Επομένως, από τον αρχικό Κατάλογο των 10 θεμάτων, δεν συμπεριελήφθησαν και δεν συζητήθηκαν στη Σύνοδο τα εξής 3 θέματα:

1. *Το Αυτοκέφαλον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού,*
2. *Τα Δίπτυχα, και*
3. *Το ζήτημα του Ημερολογίου, δηλ. το Ημερολογιακό Πρόβλημα-Παλαιό και Νέο Ημερολόγιο,*

ενώ το θέμα „Ορθοδοξία και Οικουμενική Κίνησις“ εξετάστηκε μαζί με το θέμα „Σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον“.

Από τους τίτλους των θεμάτων καταφαίνεται, ότι δύο θέματα, το της νηστείας και των κωλυμάτων του γάμου, είναι ποιμαντικής φύσεως, εκκλησιαστικής λατρείας και πνευματικότητας, άλλα δύο, το της Διασποράς και το θέμα της ανακηρύξεως μιας Εκκλησίας ως Αυτόνομου, είναι νομοκανικά θέματα, δηλ. θέματα εσωτερικής εκκλησιαστικής δομής και διοικήσεως, ενώ τα άλλα δύο θέματα, „Οι σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον“ και „Η αποστολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας εις τον σύγχρονον κόσμον“ είναι θέματα κοινωνικής και οικουμενικής φύσεως και αφορούν την προς τα έξω αποστολή, προς τον κόσμον και προς τις άλλες Εκκλησίες, και σχέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Επιτρέψτε μου να αναφέρω στη συνέχεια τα σπουδαιότερα σημεία των έξι (6) κειμένων της Συνόδου.

6.3.1. Η Αποστολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας εις τον σύγχρονον κόσμον

Είμαι βέβαιος, ότι το κείμενο αυτό της Συνόδου θα βρεί το ιδιαίτερο ενδιαφέρον όλων σας για το λόγο, ότι σ' αυτό η Σύνοδος, και στο επίπεδο αυτό η Ορθόδοξη Εκκλησία στο σύνολό της, ασχολείται με επίκαιρα και ζωτικά θέματα, τα οποία απασχολούν τον άνθρωπο και τον κόσμο γενικότερα σήμερα. Ο υπότιτλος του κειμένου είναι επί του προκειμένου ενδεικτικός και σαφής: „**Η συμβολή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν, καί ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καί λοιπῶν διακρίσεων**“.

Θα άξιζε σίγουρα τον κόπο, να ασχοληθεί κανείς ιδιαίτερα και αποκλειστικά μόνο με το θέμα και το κείμενο αυτό της Συνόδου, ακριβώς γιατί εμπεριέχει πολλά και ενδιαφέροντα σημεία, τα οποία χρήζουν ενδελεχούς μελέτης και κριτικής ασφαλώς συζητήσεως και αξιολογήσεως, πλὴν όμως η σημερινή διάλεξη σκοπό έχει να παράσχει μια γενική και εφ' όλης της ύλης ενημέρωση για το έργο και τις αποφάσεις της Συνόδου. Ειδική ενασχόληση με επι μέρους θέματα θα ήταν ευκτέα και δυνατή σε ειδικότερες συναντήσεις και διαλέξεις. Για το λόγο αυτό περιορίζομαι σήμερα μόνο στην παρουσίαση των κυριωτέρων θεμάτων και προβλημάτων, τα οποία τίγονται στο κείμενο αυτό, το οποίο λόγω της σημασίας και σπουδαιότητας του διαπραγματευομένου θέματος είναι και το εκτενέστερο.

Στις 10 σελίδες του κειμένου τίγονται, μετά από μια Εισαγωγή, τα εξής 6 επί μέρους θέματα και ενότητες:

1. Η αξία του ανθρωπίνου προσώπου
2. Περί ελευθερίας και ευθύνης
3. Περί ειρήνης και δικαιοσύνης
4. Η ειρήνη και η αποτροπή του πολέμου
5. Η Ορθόδοξη Εκκλησία έναντι των διακρίσεων, και
6. Η αποστολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας ως μαρτυρία αγάπης εν διακονία.

1. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου

Κεντρικό σημείο και θεμελιώδης αρχή, από την οποία πηγάζουν και απορρέουν όλες οι άλλες αρχές και αξίες, είναι η χριστιανική αντίληψη περι της αξίας και του μεγαλείου του ανθρωπίνου προσώπου, ο οποίος επλάσθη κατ' εικόνα και ομοίωσιν Θεού. Είναι θα έλεγα ανάλογο με το πρώτο Άρθρο του Γερμανικού Συντάγματος: „**Die Würde des Menschen ist unantastbar**“ (Art. 1 des Deutschen Grundgesetzes).

2. Περί ελευθερίας καί ευθύνης

Από το αξίωμα αυτό πηγάζει το δεύτερο αξίωμα περί ελευθερίας καί ευθύνης του ανθρώπου, του οποίου το νόημα δεν μπορεί να είναι άλλο από τη βιβλική προσταγή: «Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ». Ἐλευθερία ἄνευ ευθύνης καί αγάπης ὀδηγεῖ τελικά στήν κατάχρηση και ἀπώλεια τῆς ελευθερίας.

3. Η ειρήνη και η αποτροπή του πολέμου

Η απόφαση της Συνόδου τονίζει: „**Η Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καταδικάζει γενικῶς τόν πόλεμον, τόν ὁποῖον θεωρεῖ ἀπόρροιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ καί τῆς ἁμαρτίας. Ἐκαστος πόλεμος ἀποτελεῖ ἀπειλήν καταστροφῆς τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς**“. Και εδώ δεν πρόκειται μόνο για τους συμβατικούς πολέμους μεταξύ Κρατών, αλλά και για τους πάσης μορφῆς ἐξοπλισμούς, τους πυρηνικούς, τους χημικούς, τους βιολογικούς καί άλλους ἐξοπλισμούς.

4. Η Ορθόδοξος Ἐκκλησία ἔναντι τῶν διακρίσεων

Με βάση τη βιβλική εντολή, ὅτι «*οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδέ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ*» (Γαλ. γ', 28, πρβλ. Κολ. γ', 11), η Σύνοδος υπογραμμίζει, ὅτι „**η Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὁμολογεῖ, ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος, ἀνεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, φυλῆς, φύλου, ἐθνικότητος, γλώσσης, ἔχει δημιουργηθῆ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ καί ἀπολαμβάνει ἴσα δικαιώματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Συνεπῆς πρὸς τὴν πίστιν αὐτήν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν δέχεται τὰς διακρίσεις δι' ἕκαστον ἐκ τῶν προαναφερθέντων λόγων, ἐφ' ὅσον αὗται προϋποθέτουν ἀξιολογικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων**“.

5. Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς μαρτυρία ἀγάπης ἐν διακονίᾳ.

Εἶναι νομίζω περιττόν να τονισθεῖ, ὅτι στην ἀποστολή και τὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει και ἡ διακονική και κοινωνική τῆς διάσταση. Το κήρυγμα και ἡ εντολή τῆς ἀγάπης παραμένουν λόγοι ἀνευ περιεχομένου, ὅταν δὲν ἔχουν ἐφαρμογή στην καθημερινὴ ζωὴ και στη σχέση πρὸς τὸν ἄνθρωπον, *πρὸς πάντα ἄνθρωπον*. Με βάση, λοιπόν, αὐτὴν τὴν εντολή, ἡ Σύνοδος τονίζει στο σχετικὸ κείμενο: „**Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ, μεριμνᾷ ἐμπράκτως διὰ πάντας τοὺς ἄνθρώπους χρῆζοντας βοηθείας, τοὺς πεινῶντας, τοὺς ἀπόρους, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀναπήρους, τοὺς ὑπερήλικας, τοὺς διωκομένους, τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς φυλακισμένους, τοὺς ἀστέγους, τὰ ὄρφανά, τὰ θύματα τῶν καταστροφῶν καί τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τῆς ἐμπορίας ἀνθρώπων καί τῶν συγχρόνων μορφῶν δουλείας**“.

Ὡς μαρτυρία ἀγάπης ἐν διακονίᾳ, λοιπόν, μπορεῖ να χαρακτηριστεῖ ἡ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, π.χ. με τὰ συσσίτια για τοὺς αλλοδαποὺς και τοὺς πρόσφυγες σε ὅλες τὶς Μητροπόλεις.

6. Ἡ οἰκολογική κρίσις

Θα ἦταν, τέλος, μεγάλη παράληψη, ἂν στο κείμενο αὐτὸ ἔλλειπε κάποια ἀναφορά στο θέμα τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος και τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως. Εἶναι, ἐλπίζω, ἐν προκειμένῳ γνωστὴ ἡ ευαισθησία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου **Βαρθολομαίου** στα θέματα τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος, στον ὁποῖο ἀποδόθηκε και ἡ προσωνυμία „**Πράσινος Πατριάρχης – der Grüner Patriarch**“).

Εἶναι, λοιπόν, ἐνδιαφέροντα, ὅσα ἀναφέρει ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης για τὸ θέμα αὐτό: περιορίζομαι να ἀναφέρω ἐδῶ ἕνα μόνον ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κείμενο:

„**Ἡ οἰκολογική κρίσις, ἡ ὁποία συνδέεται πρὸς τὰς κλιματολογικὰς ἀλλαγὰς καί τὴν ὑπερθέρμανσιν τοῦ πλανῆτου, καθιστᾷ ἐπιτακτικόν τὸ χρέος τῆς Ἐκκλησίας ὅπως συμβάλῃ, διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς πνευματικῶν μέσων, εἰς τὴν προστασίαν τῆς**

δημιουργίας του Θεού εκ των συνεπειών της ανθρωπίνης άπληστίας. Η άπληστία διά την ίκανοποίησιν των υλικών αναγκών οδηγεί εις την πνευματικήν πτώχευσιν του ανθρώπου καί εις την καταστροφήν του περιβάλλοντος. Δέν πρέπει νά λησμονήται ότι ο φυσικός πλοῦτος της γῆς δέν είναι περιουσία του ανθρώπου, αλλά του Δημιουργού: «*Του Κυρίου ή γῆ καί τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ή οἰκουμένη καί πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ*» (Ψαλμ. κγ' ,1). „

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφέρω, ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επί Πατριαρχείας του Οικουμενικού **Πατριάρχου Δημητρίου** εθέσπισε το 1989 με Πατριαρχική και Συνοδική Εγκύκλιο την **1^η Σεπτεμβρίου** σαν **Ημέρα της Δημιουργίας** και της προστασίας του περιβάλλοντος (**Tag der Schöpfung**), η οποία εν τω μεταξύ έγινε αποδεκτή και εορτάζεται και από όλες τις άλλες Ορθόδοξες και μή ορθόδοξες Εκκλησίες, τουλάχιστο στη Γερμανία, κάθε χρόνο στο διάστημα από 1^{ης} Σεπτεμβρίου μέχρι της 4^{ης} Οκτωβρίου. Στα πλαίσια αυτής της εορτής έχει καθιερωθεί και τελείται σε οικουμενικές εκδηλώσεις, όπως π.χ. στις λεγόμενες **Katholische und Evangelische Kirchentage**, η ορθόδοξη **Ακολουθία της Αρτοκλασίας**, η οποία έχει σχέση με την ακολουθία της Ημέρας της Δημιουργίας της 1^{ης} Σεπτεμβρίου.

Αισθάνομαι εν προκειμένω ιδιαίτερη ικανοποίηση για το γεγονός, ότι από το 1989 και μετά, το Οικουμενικό Συμβούλιο των Εκκλησιών της Γερμανίας (ACK-ÖC), στο οποίο αντιπροσώπευα τότε τις Ορθόδοξες Εκκλησίες της Γερμανίας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, βοηθήσαμε ώστε να γίνει αποδεκτή η „**Ημέρα της Δημιουργίας**“ από τις άλλες Εκκλησίες στη Γερμανία.

6.3.2 Σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον

Συνηθίζεται να λέγεται, ότι ο 20^{ος} αιώνας ήταν ο αιώνας της Οικουμενικής Κινήσεως. Ο χαρακτηρισμός αυτός είναι απόλυτα σωστός, αν αναλογιστεί κανείς τις θετικές εξελίξεις στις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων Εκκλησιών στον αιώνα που πέρασε, και οι οποίες συνεχίζονται μέχρι και σήμερα.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία συμμετέχει από την αρχή στην Οικουμενική Κίνηση με πρωτοπόρο το **Οικουμενικό Πατριαρχείο**, το οποίο με τρεις παγκοσμίως γνωστές **Εγκυκλίους του 1902, 1904 και ιδίως με την Εγκύκλιο του 1920** προς όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες „**απανταχού της γῆς**“, έθεσε τις βάσεις για την ορθόδοξη συνεργασία στην Οικουμενική Κίνηση. Με τις πρωτοβουλίες αυτές εγκαινιάσθηκε, θα λέγαμε, η συμμετοχή της Ορθοδοξίας στη σύγχρονη Οικουμενική Κίνηση, τόσο όσον αφορά τις διμερείς θεολογικές επαφές και σχέσεις με τις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες μέσω των διμερών **Θεολογικών Διαλόγων**, όσο και με τις πολυμερείς σχέσεις, όπως αυτές διεξάγονται, μεταξύ άλλων μέσω του **Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών και του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών**.

Στα πλαίσια των προσπαθειών για τη σύγκλιση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, οι Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες ασχολήθηκαν τις επόμενες δεκαετίες μεταξύ άλλων και με τις σχέσεις της Ορθοδόξου με τις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες και Ομολογίες και γενικότερα με την Οικουμενική Κίνηση, όπως φαίνεται και από τα δύο κείμενα, από τον πρώτο Κατάλογο Θεμάτων για τη Σύνοδο, τα οποία είχε εγκρίνει η Γ' Πανορθόδοξη Προσυνοδική Διάσκεψη το 1986. Το ένα κείμενο είχε τον τίτλο: „**Σχέσεις**

της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον“, και ασχολείται με τις διμερείς σχέσεις της Ορθόδοξου με τις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες και Ομολογίες (**bilaterale ökumenische Beziehungen**), και το άλλο με τον τίτλο „Ορθόδοξη Εκκλησία και Οικουμενική Κίνηση“, το οποίο αναφέρεται ειδικά στις **πολυμερείς σχέσεις** της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τους διάφορους Οικουμενικούς Οργανισμούς και ιδιαίτερα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (**multilaterale ökumenische Beziehungen**). Και τα δύο αυτά κείμενα, αποτελούν κοινή έκφραση όλων των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών και διέπονται από ένα θετικό πνεύμα αγάπης και ορθόδοξης μαρτυρίας προς τις άλλες Εκκλησίες με απώτερο σκοπό την ενότητά τους „**εν τη ορθή πίστει και τη αγάπη**“, όπως τονίζεται επί λέξει στο κείμενο αυτό. Τα δύο αυτά κείμενα απετέλεσαν τη βάση για το τελικό, από τη Σύνοδο στην Κρήτη εγκριθέν κοινό κείμενο για τα δύο αυτά θέματα, το οποίο έχει τον τίτλο „Σχέσεις της Ορθόδοξου Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον“. Το κείμενο αυτό της Συνόδου αποτελείται από 24 παραγράφους, και διαπραγματεύεται τα εξής επί μέρους θέματα:

- Αφ' ενός μεν την απόλυτη πεποίθηση, πίστη και βασική αρχή, ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η Μία, Αγία καθολική και Αποστολική Εκκλησία, όπως ομολογούμε και πιστεύουμε στο Σύμβολο της Πίστεως, δηλ. στο ΠΙΣΤΕΥΩ της Εκκλησίας μας (§1).
- Αλλά και αφ' ετέρου την ακράδαντη πίστη, αυτοσυνειδησία, αποστολή και ευθύνη της Ορθόδοξης Εκκλησίας για την ενότητα των Εκκλησιών στο σύγχρονο κόσμο (§3-4), και κατά συνέπεια
- Την καλλιέργεια του διαλόγου και τη συνεργασία με τις άλλες Εκκλησίες και την ενεργό συμμετοχή στην Οικουμενική Κίνηση, διότι η συμμετοχή αυτή όχι μόνο δεν είναι ξένη προς τη φύση και την ιστορία της Ορθόδοξου Εκκλησίας, αλλά αποτελεί συνεπή έκφραση της αποστολικής πίστεως και της ορθόδοξου παραδόσεως (§4).

Στην § 6 του κειμένου αυτού θίγεται ένα πρόβλημα, το οποίο απασχόλησε ιδιαίτερα τη Σύνοδο και τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες, οι οποίες δεν έλαβαν μέρος στη Σύνοδο στην Κρήτη, και το οποίο ήταν ένας από τους κυριώτερους λόγους της αποχής τους από τη Σύνοδο. Πρόκειται για το θέμα, **έάν και κατά πόσον οι άλλες, μη ορθόδοξες Εκκλησίες, π.χ. η Ρωμαιοκαθολική και οι διάφορες Προτεσταντικές Εκκλησίες, είναι και επιτρέπεται να ονομάζονται „Εκκλησίες“ ή όχι**. Εδώ οι απόψεις μεταξύ των Ορθοδόξων Εκκλησιών, λαϊκών, θεολόγων, κληρικών, και ιδίως Μοναχών, αλλά και Επισκόπων και Μητροπολιτών δίστανται σοβαρά, όπως ανέφερα παραπάνω στο θέμα των Εκκλησιών, οι οποίες δεν έλαβαν μέρος στη Σύνοδο (π.χ. οι Εκκλησίες Γεωργίας και Βουλγαρίας, ωριασμένοι Μητροπολίται στην Ελλάδα, ούκ ολίγοι Μοναχοί του Αγίου Όρους, γνωστοί θεολόγοι καθηγητές των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, κλπ. κλπ.).

Και ενώ το κείμενο της **IV. Πανορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης του 1986** εξέφραζε την άποψη, ότι „*Η Ορθόδοξη Εκκλησία, ως ούσα η Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία, ... αναγνωρίζει την πραγματικήν ύπαρξιν όλων των χριστιανικών Εκκλησιών και Ομολογιών,...*“, και ιδιαίτερα το τελικό κείμενο της **V. Πανορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης του 2015** για τη Σύνοδο για το θέμα αυτό είχε τη διατύπωση: „*Η Ορθόδοξος Εκκλησία αναγνωρίζει την ιστορικήν ύπαρξιν άλλων χριστιανικών Εκκλησιών και Ομολογιών μη ευρισκομένων εν κοινωνία μετ' αυτής, ...*“, **η απόφαση της**

Αγίας και Μεγάλης Συνόδου αναφέρει επί λέξει: „ ... *ή Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικὴν ὀνομασίαν τῶν μὴ εὐρισκομένων ἐν κοινωσίᾳ μετ’ αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν...*“ (§6).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό, ότι ένα από τα βασικά και ακόμα άλυτα προβλήματα στις σχέσεις της Ορθοδόξου με τις άλλες Εκκλησίες είναι και το εξής: Ποιούς όρους πρέπει να πληρεί μια χριστιανική Ομάδα ή Κοινότητα για να μπορεί να χαρακτηρίζεται ως Εκκλησία; Ἡ, **πώς βλέπουμε εμείς οι Ορθόδοξοι τις άλλες Εκκλησίες** και τι, τέλος πάντων, είναι αυτές για μας τους Ορθοδόξους; Είναι Εκκλησίες με την πλήρη έννοια της λέξεως, όπως δηλαδή και η Ορθόδοξη Εκκλησία, ή είναι κάτι το διαφορετικό, και αν ναι, τι είναι αυτό το διαφορετικό, και ποιοί είναι οι λόγοι, για τους οποίους ωρισμένοι ορθόδοξοι δεν θέλουν να τις αποκαλούν „Εκκλησίες“, αλλά Κοινότητες και οτιδήποτε άλλο;

Στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να τονιστεί, ότι στην προκειμένη περίπτωση θα πρέπει να αποφεύγεται ο όρος και χαρακτηρισμός „αίρεση“, αφού, όπως πολύ σωστά υπογραμμίζει και ο καθηγητής Βλάσιος Φειδάς, „ ... οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι Παλαιοκαθολικοί, οι Αγγλικανοί και οι Προτεστάντες δεν έχουν καταδικασθεί υπό της Ορθόδοξης Εκκλησίας δι’επισήμου εκκλησιαστικής πράξεως ως αιρετικοί, ...“.

Θεολογικοί Διάλογοι: Θα ήθελα στο σημείο αυτό να αναφέρω και να υπομνήσω μόνον τους επισήμους Θεολογικούς Διαλόγους, τους οποίους διεξάγει από πολλών δεκαετιών η Ορθόδοξη με τις άλλες Εκκλησίες και Ομολογίες, π.χ. με τις Αρχαίες Ανατολικές Εκκλησίες (Αρμενική, Αιθιοπική, Συριακή και Κοπτική) από το 1964, με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία από το 1980, με την Παλαιοκαθολική Εκκλησία από το 1870, με την Αγγλικανική Εκκλησία από το 1973 και με την Παγκόσμια Λουθηρανική Ομοσπονδία από το 1980, Διάλογοι, οι οποίοι έχουν να επιδείξουν πολλά και ενδιαφέροντα θετικά αποτελέσματα, συγκλίσεις και συμφωνίες σε θέματα πίστεως με τις άλλες Εκκλησίες.

Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών. Το δεύτερο θέμα, το οποίο διαπραγματεύεται το κείμενο για τις σχέσεις με τον χριστιανικό κόσμο, είναι το θέμα των σχέσεων της Ορθόδοξης Εκκλησίας με το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, το οποίο εδρεύει στη Γενεύη της Ελβετίας.

Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών ιδρύθηκε το 1948 στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας. Στα ιδρυτικά μέλη του Συμβουλίου αυτού ανήκαν μεταξύ άλλων το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Εκκλησία της Ελλάδος, η Εκκλησία της Κύπρου και σχεδόν όλες οι Ορθόδοξες και οι Ανατολικές Ορθόδοξες Εκκλησίες. Στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών συνεργάζονται σήμερα πάνω από 350 Εκκλησίες από περισσότερες από 120 Χώρες του κόσμου ως τακτικά μέλη, αντιπροσωπεύοντας περί τα 560 εκατομμύρια πιστών.

Σχετικά με τη συμμετοχή και τη συνεργασία των Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών με τις άλλες Εκκλησίες στα πλαίσια του **Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών**, η απόφαση της Συνόδου στην Κρήτη αναφέρει τα εξής:

Η Ορθόδοξη Εκκλησία συμμετέχει μεν στο ΠΣΕ και συνεργάζεται μεν στενά στις διάφορες θεολογικές Επιτροπές αυτού, „εν τούτοις (όμως) ... διατηρεί επιφυλάξεις δια κεφαλαιώδη ζητήματα πίστεως και τάξεως, διότι αι μὴ Ορθόδοξοι Εκκλησῖαι και Ομολογῖαι παρεξέκλιναν εκ της αληθοῦς πίστεως της μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικῆς Εκκλησίας“ (§21). Ὅπως ανέφερα και παραπάνω, η Ορθόδοξος Εκκλησίες

της Γεωργίας και της Βουλγαρίας αποχώρησαν από το ΠΣΕ το 1997 και 1998 αντιστοίχως.

Παρόλα ταύτα όμως, το κείμενο της Συνόδου στρέφεται και προς τους ορθοδόξους και καταδικάζει ασπερίφραστα όλες εκείνες τις προσπάθειες συντηρητικών, φανατικών και δήθεν γνησίων Ορθοδόξων ατόμων ή ομάδων, οι οποίοι „ **επί προφάσει τηρήσεως ή δήθεν προασπίσεως της γνησίας Ορθοδοξίας**“ (§22), συμβάλλουν στη διάσπαση της ενότητας της Εκκλησίας. Και η απόφαση της συνόδου συνεχίζει στο σημείο αυτό τονίζοντας: “ ... **η διατήρησης της γνησίας ορθοδόξου πίστεως διασφαλίζεται μόνον δια του συνοδικού συστήματος, το οποίον ανέκαθεν εν τη Εκκλησία απετέλει την ανωτάτην αυθεντίαν επί θεμάτων πίστεως και κανονικών διατάξεων...**“ (§22).

Επομένως, δεν ευσταθεί η κατηγορία και μομφή εκ μέρους συντηρητικών, φανατικών και φονταμελιστικών Ορθοδόξων, κληρικών, λαϊκών και Μοναχών, ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία με τη συμμετοχή της στην Οικουμενική Κίνηση, στους Διμερείς Θεολογικούς Διαλόγους και στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, έχει απαρνηθεί, ή και πολύ περισσότερο, προδώσει και προδίδει την εκκλησιολογική της ταυτότητα και την ορθόδοξη πίστη.

Με άλλα λόγια, κάθε ορθόδοξος χριστιανός, λαϊκός, μοναχός ή κληρικός, έχει το δικαίωμα και οφείλει να εκφράζει την κρίση και την κριτική γνώμη του επί εκκλησιαστικών και ιδίως επί θεμάτων πίστεως, την τελική όμως κρίση, απόφαση και αυθεντία για την ορθότητα και την αλήθειαν επ’αυτών την έχει η Εκκλησία στο σύνολό της και ιδιαίτερα όταν αυτή συνέρχεται και αποφαινεται εν Συνόδω. Εδώ είναι και η μεγάλη και ουσιώδης διαφορά μεταξύ Ορθοδοξίας και Προτεσταντισμού.

6.3.3 Το Αυτόνομον και ο τρόπος ανακηρύξεως αυτού

Επειδή έχει συμβεί πολλές φορές στη νεώτερη ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, να ανακυρύνεται αυτοδικαίως και κατά παράβαση των ιερών κανόνων και της στην Ορθόδοξη Εκκλησία κρατούσας εκκλησιαστικής τάξεως, ένα τμήμα μιας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας σαν Αυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία με σχετική ή μερική ανεξαρτησία, όπως είναι σήμερα π.χ. οι Εκκλησίες της Φιλλανδίας και της Εσθονίας, για το λόγο αυτό και προκειμένου να αποκατασταθεί η εκκλησιαστική τάξη, ήταν ανάγκη να ασχοληθεί Αγία και Μεγάλη Σύνοδος στην Κρήτη και με το θέμα αυτό, δηλ. πως και με ποιό τρόπο επιτρέπεται ένα τμήμα, μια περιοχή στο γεωγραφικό χώρο και την κανονική δικαιοδοσία μιας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας να ανακηρύσσεται ως Αυτόνομη. Χωρίς να υπεισέλθω στις λεπτομέρειες αυτής της διαδικασίας, όπως αυτή εγκρίθηκε από τη Σύνοδο, η απόφαση της Συνόδου τονίζει, ότι „ **η κίνησις και η ολοκλήρωσις της διαδικασίας δια την απόδοσιν του Αυτόνομου εις τμήμα της κανονικής δικαιοδοσίας της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας ανήκει εις την κανονικήν αρμοδιότητα αυτής, προς την οποίαν αναφέρεται η ανακηρυσσομένη Αυτόνομος Εκκλησία**“.

6.3.4 Η Ορθόδοξος Διασπορά

Στα εκκλησιαστικοκανονικά θέματα, τα οποία χρήζουν επειγόντως διευθετήσεως και επιλύσεως στο σύνολο της Μιάς, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής (Ορθοδόξου) Εκκλησίας, είναι και το θέμα της Ορθοδόξου Διασποράς ή, όπως υποδηλώνεται καλλίτερα

στην πρώτη πρόταση του κειμένου, „**το θέμα της κανονικής οργανώσεως της Ορθόδοξου Διασποράς**“. Τί σημαίνει αυτό, τί είναι η Ορθόδοξος Διασπορά και ποιά είναι η πράξις και πραγματική κατάσταση σχετικά με το θέμα αυτό σήμερα?

α) Με τον όρο **Ορθόδοξος Διασπορά** εννοείται η παρουσία ορθόδοξων χριστιανών, μελών μιας ή περισσότερων Αυτοκεφάλων Ορθόδοξων Εκκλησιών, οργανωμένων σε Επισκοπές, Μητροπόλεις και Ενορίες, έξω από τα γεωγραφικά όρια της κανονικής της δικαιοδοσίας, όπως π.χ. στη Γερμανία και σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς επίσης στην Αμερική, τον Καναδά, την Αυστραλία και αλλού. **Και εξηγούμε:**

Πολλές Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες διατηρούν, έχουν Μητροπόλεις και Ενορίες στις χώρες της Διασποράς, θα λέγαμε στο Εξωτερικό, οι οποίες υπάγονται απ'ευθείας στην Αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Εκκλησία, από τον παραδοσιακό γεωγραφικό χώρο (έθνος, γλώσσα κλπ.) της οποίας προέρχονται. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο π.χ. έχει Μητροπόλεις και Ενορίες σε όλες τις Ηπείρους της γής, όπως το ίδιο και η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσίας, της Σερβίας, Ρουμανίας, της Βουλγαρίας κλπ. Κάθε μία από αυτές τις Μητροπόλεις και Ενορίες του Εξωτερικού υπάγεται, όπως λέγεται στην εκκλησιαστική γλώσσα, στη δικαιοδοσία της μητρικής Εκκλησίας, από την οποία προέρχεται και εξαρτάται σε όλες τις εκφάνσεις της. Αποτέλεσμα αυτής της καταστάσεως είναι να υπάρχουν σε μία χώρα της Διασποράς, του Εξωτερικού, π.χ. στη Γερμανία, πολλές Μητροπόλεις και Ενορίες διαφορετικής εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας και υπαγωγής, η μία δίπλα στη άλλη, και στην ουσία ανεξάρτητες η μία από την άλλη, με αποτέλεσμα να αμαυρώνεται η ενότητα της Ορθοδοξίας στο χώρο της Διασποράς.

Αυτή όμως η κατάσταση δεν συμβιβάζεται με την αυστηρώς κανονική τάξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας. **Είναι**, θα λέγαμε, **μια εκκλησιολογική και κανονική ανωμαλία**, η οποία πρέπει να λυθεί σύντομα, προκειμένου να εμφανίζεται και να βιώνεται και προς τα έξω η ενότητα της Ορθοδοξίας. Η ορθή και κανονική λύση πρέπει να είναι η ύπαρξη μιάς μόνον και όχι πολλών Ορθόδοξων Εκκλησιών σε μία χώρα της Διασποράς (**8^{ος} κανόνας της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου το 325**).

Στη Γερμανία έχουμε σήμερα 10 διαφορετικές Ορθόδοξες Εκκλησίες, (την Ελληνική Ορθόδοξη Μητρόπολη Γερμανίας, τη Ρωσική Ορθόδοξη Μητρόπολη Γερμανίας, και κατά τον ίδιο τρόπο Μητροπόλεις και των άλλων Ορθόδοξων Εκκλησιών, οι οποίες έχουν πιστούς στη Γερμανία - αυτή είναι μια εκκλησιολογική ανωμαλία), **ενώ θα έπρεπε να υπάρχει μόνο μία Ορθόδοξη Επισκοπή ή Μητρόπολη με έναν μόνο Επίσκοπο ή Μητροπολίτη, στην οποία θα υπάγονταν όλες οι άλλες, διαφορετικής ορθόδοξου, εθνικής, γλωσσικής και άλλης προελεύσεως ορθόδοξες Εκκλησίες και Ενορίες.**

Η Σύνοδος στη Κρήτη δεν μπόρεσε να λύσει το πρόβλημα αυτό σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνοντας στο κείμενο – απόφαση μόνον, „**ότι κατά την παρούσαν φάσιν δεν είναι εφικτή δι' ιστορικούς και ποιμαντικούς λόγους η άμεσος μετάβασις εις την αυστηρώς κανονικήν τάξιν της Εκκλησίας ως προς το ζήτημα τούτο, τούτέστιν εις την ύπαρξιν ενός μόνου Επισκόπου εις τον τόπον αυτόν**“.

Σαν προσωρινή λύση, η οποία εύχεται η Εκκλησία να οδηγήσει στην αυστηρώς κανονική τάξη, αποφάσισε η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας την ίδρυση των

λεγομενων „**Ορθοδόξων Επισκοπικών Συνελεύσεων**“ σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου, έτσι και στη Γερμανία από το 2009. Στις Συνελεύσεις αυτές ανήκουν όλοι οι κανονικοί Επίσκοποι, που εδρεύουν ή έχουν Ενορίες στο χώρο αυτό, με προεδρεύοντα τον Μητροπολίτη ή Επίσκοπο του Οικουμενικού Πατριαρχείου (σαν πρώτου τη τάξει), και εάν το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν έχει Μητρόπολη στη χώρα αυτή, τότε Πρόεδρος είναι, σύμφωνα με τα Δίπτυχα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο επόμενος τη τάξει Μητροπολίτης ή Επίσκοπος μιας άλλης, της κατά τα Δίπτυχα αμέσως επομένης Ορθόδοξης Εκκλησίας. **Η Σύνοδος, λοιπόν, στην Κρήτη επιβεβαίωσε αυτή τη λύση και την ίδρυση Ορθοδόξων Επισκοπικών Συνελεύσεων.**

Δεν θέλω να υπεισέλθω σε λεπτομέρειες σχετικά με την επί μέρους οργάνωση και λειτουργία των Επισκοπικών αυτών Συνελεύσεων (η Σύνοδος ενέκρινε και έναν „**Κανονισμό Λειτουργίας των Επισκοπικών Συνελεύσεων εν τη Ορθοδόξω Διασπορά**“, αλλά μόνον να τονίσω, ότι εκτός από την αποκατάσταση της κανονικής τάξεως και τη θεραπεία της εκκλησιολογικής αυτής ανωμαλίας, **σκοπός των Επισκοπικών Συνελεύσεων στη Διασπορά είναι να καλλιεργηθεί και να βιωθεί η ορθόδοξος ενότητα προς τα έξω, η οποία πολλές φορές δεν υπάρχει.** Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι στα όμματα των άλλων χριστιανικών Εκκλησιών και στη δημόσια ζωή στη Γερμανία και στις άλλες χώρες, είμαστε πράγματι όχι η Μία Ορθόδοξη Εκκλησία, αλλά πολλές Ορθόδοξες Εκκλησίες, η μία ανεξάρτητη από την άλλη. Οι ορθόδοξοι Επίσκοποι και οι κληρικοί όλων των Εκκλησιών συλλειτουργούν κάπου – κάπου μαζί (εδώ και μερικά χρόνια έγινε μάλιστα θεσμός να μεταδίδεται κάθε χρόνο από την Κρατική Γερμανική Τηλεόραση (ZDF) μια Πανορθόδοξη Θεία Λειτουργία την Κυριακή της Ορθοδοξίας), αλλά Πανορθόδοξες Λειτουργίες με τη συμμετοχή όλων των ορθοδόξων Μητροπολιτών και Επισκόπων στη Γερμανία, είναι ένα σχεδόν σπάνιο φαινόμενο, συνήθως μια εξαίρεση σε ιδιαίτερες γιορτές, ενώ θα έπρεπε να είναι και σε περιφεριακό και τοπικό επίπεδο ένα ποιο έντονο και συχνώτερο βίωμα ενότητας και μαρτυρίας της Ορθοδοξίας σε έναν εκκοσμικευμένο κόσμο της Διασποράς. Αυτό θα μπορούσε να είναι μία συνηθέστερη πράξη π.χ. και στο Κρατίδιο της Έσσης και στη Φραγκφούρτη, γιατί σχεδόν όλες οι ορθόδοξες Εκκλησίες έχουν Ενορίες στην περιοχή μας.

6.3.5 Η σπουδαιότητα της νηστείας και η τήρησης αυτής σήμερα

Το κείμενο για τη νηστεία αποτελείται από 9 παραγράφους και είναι ένα σχετικά μικρό κείμενο, μόλις 3 ½ σελίδες. Από τον τίτλο και μόνο του κειμένου καταφαίνεται, ότι δύο είναι τα σημεία στα οποία η Εκκλησία δίνει ιδιαίτερη σημασία: **α) η σπουδαιότητα και β) η τήρηση της νηστείας στη σημερινή εποχή.**

Στο πρώτο μέρος τονίζεται με έμφαση, **πρώτον** ότι η νηστεία είναι θεία εντολή και αρχαιότατος θεσμός, αφού αναφέρεται στο γεγονός, ότι ο ίδιος ο Χριστός νήστευε 40 ημέρες πριν αρχίσει τη δημόσια δράση και το κήρυγμά του, ότι δηλ. η νηστεία έχει χριστοκεντρικό χαρακτήρα, και **δεύτερον**, ότι η νηστεία έχει άμεση σχέση με την προσευχή και τη μετάνοια, χωρίς των οποίαν δεν νοείται πραγματική νηστεία.

Στο δεύτερο μέρος γίνεται αναφορά στην **παράδοση και τους κανόνες της Εκκλησίας, οι οποίοι παραμένουν αναλλοίωτοι και καθορίζουν το είδος και την έκταση της νηστείας**, δηλ. πότε και με ποιό τρόπο και με ποιούς περιορισμούς οφείλει να νηστεύει ο ορθόδοξος χριστιανός. Στο σημείο αυτό γίνεται μνεία όλων των περιόδων και των ημερών νηστείας,

όπως π.χ. της Τετάρτης και της Παρασκευής, της νηστείας της Μεγάλης Τεσσαρακοστής πριν από το Πάσχα (50 ημέρες), των Χριστουγέννων (40 ημέρες), των Αγίων Αποστόλων (μέχρι και 12 ημέρες), της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, δηλ. του Δεκαπενταυγούστου (14 ημέρες), καθώς επίσης και πολλών μονοήμερων νηστειών.

Επεδή όμως η Εκκλησία δεν είναι μόνον θεσμός κανόνων, περιορισμών και επιβολής επιτιμίων, αλλά και θεσμός και οργανισμός φιλόανθρωπος και με ποιμαντική διάκριση, για το λόγο αυτό η Εκκλησία λαμβάνοντας υπ' όψιν την ασθένειαν του σώματος και την φυσική και σωματική αδυναμία του ανθρώπου, για τον λόγον αυτόν και κάνοντας χρήση όχι μόνο της κανονικής ακρίβειας, δηλ. της κατά γράμμα τήρησης των περί νηστείας κανόνων και διατάξεων, αλλά εφαρμόζοντας την αρχή της εκκλησιαστικής οικονομίας, „προέβλεψε την δι' ασθένειαν του σώματος ή αδήριτον ανάγκην ή και δια την χαλεπότητα των καιρών ανάλογον εφαρμογήν της εκκλησιαστικής οικονομίας και την υπεύθυνον κρίσιν και την ποιμαντικήν μέριμναν του σώματος των επισκόπων των κατά τόπους Εκκλησιών“ - τονίζεται στο περί νηστείας κείμενο.

Με άλλα λόγια, η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος στην Κρήτη δεν άλλαξε τους κανόνες και της διατάξεις της Εκκλησίας για την νηστεία και ούτε περιέκοψε τον αριθμό των νηστειών, αλλά περιέβαλε με την υψίστη εκκλησιαστική αυθεντία της Συνόδου την αρχή της εκκλησιαστικής οικονομίας, επαφίοντας „εις την διάκρισιν των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών να καθορίσουν την φιλόανθρωπον οικονομίαν και επιείκειαν, απαλύνουσαι, κατά τας ειδικάς ταύτας περιπτώσεις, το τυχόν „στυφόν“ των ιερών νηστειών“, όπως λέγει η Σύνοδος.

Έχει όμως σημασία να ανφέρω στο σημείο αυτό, ότι στον αρχικό κατάλογο για τη θεματολογία της συνόδου της Α΄ Διορθόδοξης Προσυνοδικής Διάσκεψης (1976) ο τίτλος του περι νηστείας θέματος ήταν „αναπροσαρμογή των περί νηστείας διατάξεων“, και όχι „η σπουδαιότης της νηστείας και η τήρησης αυτής σήμερα“, αναπροσαρμογή και αναθεώρησις, η οποία όμως δεν έγινε στη Σύνοδο στην Κρήτη.

6.3.6 Το Μυστήριο του γάμου και τα κωλύματα αυτού.

Το ίδιο μικρό, **3,1/2 σελίδες**, είναι και το κείμενο για το γάμο και τα κωλύματα αυτού. **Και στο κείμενο αυτό δύο είναι τα βασικά σημεία:** Αφ' ενός μεν να τονισθεί ο μυστηριακός χαρακτήρας του γάμου και η **συστατική σημασία** (constitutive Bedeutung) **αυτού για το θεσμό της οικογένειας, ότι δηλ. ο εκκλησιαστικός γάμος, γι' αυτόν πρόκειται εδώ, είναι μυστήριο και όχι μια απλή εκκλησιαστική πράξη, όπως ο πολιτικός γάμος. Ο γάμος για την Ορθόδοξη Εκκλησία είναι μυστήριο και θεωρείται ως ο αρχαιότερος θεσμός θείου δικαίου. Δεν πρόκειται απλώς και μόνον για μια πνευματική κοινωνία μεταξύ ανδρός και γυναικός, „αλλά (συνδέεται εξ υπαρχής) και προς την δυνατότητα εξασφαλίσεως της συνεχείας της ζωής του ανθρωπίνου γένους“ (zur Fortpflanzung des Menschengeschlechts). Και στο κείμενο αυτό τονίζει η Σύνοδος την χριστοκεντρική τυπολογία του μυστηρίου του γάμου, εξαίροντας την ένωση και συμβίωση ανδρός και γυναικός „ως μίαν μικράν Εκκλησίαν ή μίαν εικόνα της Εκκλησίας“.**

Το δεύτερο σημείο, το οποίο η Σύνοδος εξαίρει στο κείμενο περί του γάμου, είναι η σημασία και η βαρύτητα για την **προστασία του ιερού θεσμού της οικογένειας.** Η Ορθόδοξη Εκκλησία τόνιζε πάντοτε, αλλά με την αναγκαία αυστηρότητα και την ποιμαντική ευαισθησία, τόσο τις θετικές προϋποθέσεις (**διαφορά φύλου, νόμιμος ηλικία κλπ.**), όσον και τις αρνητικές προϋποθέσεις (**συγγένεια εξ αίματος και εξ αγχιστείας, πνευματική**

συγγένεια, υπάρχον γάμος, ετεροθρησκεία κλπ.) για τη σύναψη γάμου. Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει επίγνωσιν της ασκουμένης σήμερον πίεσεως και απειλής για τους ορθοδόξους χριστιανούς και το θεσμό της οικογενείας, σχετικά με την αναγνώριση νέων μορφών συμβιώσεως (**ομοφιλοφυλία και gleichgeschlechtliche Partnerschaften und Ehen**), τονίζει η απόφαση της Συνόδου.

Για όλους αυτούς τους λόγους, αναφέρει η απόφαση της Συνόδου, **Ορθόδοξος „ η Εκκλησία δεν δέχεται δι’ εαυτήν τον πολιτικόν γάμον, τον οποίον θεωρεί ως απλή πράξιν συμβιώσεως η οποία επικυρώνεται από το κράτος και όχι ως μυστήριον“** (στην Ελλάδα ισχύει από 1980 η πολιτική ισονομία και ισοτιμία για τον πολιτικό γάμο). Γιά τον λόγο αυτόν, η Εκκλησία δεν αποδέχεται για τα μέλη της, για τους ορθοδόξους χριστιανούς, τα λεγόμενα „**σύμφωνα συμβιώσεως**“ του αυτού ή ετέρου φύλου, καθώς και κάθε άλλη μορφή συμβιώσεως, η οποία διαφέρει από τον γάμο (**gleichgeschlechtliche Partnerschaften**).

Το δεύτερο σκέλος του κειμένου είναι αφιερωμένο στα κωλύματα του γάμου στην Ορθόδοξη Εκκλησία, **τα οποία η Σύνοδος της Ορθοδοξίας στην Κρήτη επιβεβαίωσε χωρίς να επιφέρει οποιεσδήποτε αλλαγές.** Υποθέτω, ότι τα κωλύματα αυτά του γάμου είναι σε όλους μας γνωστά, θα ήθελα όμως να τονίσω στην προκειμένη περίπτωση ιδιαίτερα τα κωλύματα αυτά, τα οποία αφορούν όλως ιδιαιτέρως τους ορθοδόξους χριστιανούς στη Διασπορά, επομένως και εμάς εδώ στη Γερμανία. **Και εξηγούμαι:**

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος θέσπισε με την υψίστη αυθεντία, **ότι μέχρι τώρα ήταν ασαφές, ότι δηλ. πρώτον οι μικτοί εκκλησιαστικοί γάμοι (Mischehen), γάμοι δηλ. μεταξύ Ορθοδόξων και μη Ορθοδόξων, απαγορεύονται μεν κατά κανονική ακρίβεια, αλλά μπορούν να επιτρέπονται εφαρμόζοντας την εκκλησιαστική οικονομία και φιλανθρωπία** με απώτερο σκοπό τη σωτηρία του ανθρώπου. Την απόφαση, πότε και σε ποιές περιπτώσεις θα επιτρέπεται η εφαρμογή της εκκλησιαστικής οικονομίας και όχι η εφαρμογή των αυστηρών εκκλησιαστικών κανόνων, αυτό επαφίεται στην κρίση και απόφαση της κάθε μιάς Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας, στη δική μας περίπτωση στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στην Ιερά Μητρόπολη Γερμανίας και φυσικά όχι στον κάθε ιερέα.

Δεύτερον, ο εκκλησιαστικός γάμος μεταξύ ορθοδόξων και μή χριστιανών, π.χ. ενός Ορθοδόξου με έναν Μωαμεθανό, Εβραίο ή με οποιονδήποτε άλλον, ο οποίος δεν είναι χριστιανός, απαγορεύεται κατά την κανονική ακρίβεια και δεν επιτρέπεται με κανένα τρόπο, δηλ. ούτε με την εφαρμογή (in Anwendung) της εκκλησιαστικής οικονομίας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρω, όπως τόνισα και παραπάνω σχετικά με τις Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες, οι οποίες δεν έλαβαν μέρος στη Σύνοδο της Κρήτης, ότι ένας από τους λόγους της αποχής της Εκκλησίας της Γεωργίας και της Εκκλησίας της Βουλγαρίας ήταν η επιμονή τους, στην απόρριψη των μικτών γάμων χωρίς την δυνατότητα εφαρμογής της εκκλησιαστικής οικονομίας.

Εκτός από τα προαναφερθέντα έξι κείμενα, η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος εξέδωσε και δύο άλλα γενικωτέρου ενδιαφέροντος σημαντικά κείμενα:

6.3.7 Η Εγκύκλιος της Συνόδου.

Στην Εγκύκλιο τίγονται στην ουσία όλα τα θέματα, τα οποία περιέχονται στα προαναφερθέντα 6 κείμενα, και άλλα πέραν τούτων, αλλά με έναν τρόπο ιδιαίτερης επαφής και επικοινωνίας με το πλήρωμα της Εκκλησίας. Είναι μία Εγκύκλιος, ένα Γράμμα, θα έλεγα, προς το πλήρωμα της Εκκλησίας με βαθύ εκκλησιαστικό περιεχόμενο και νόημα, αλλά σε άλλο στίλ απ'ότι τα άλλα θεολογικά κείμενα της Συνόδου. Πολλοί έχουν εκφράσει την άποψη, ότι η Εγκύκλιος είναι το σπουδαιότερο κείμενο της Συνόδου, ίσως διότι αναφέρεται ιδιαίτερα στο διάλογο της Εκκλησίας με το σύγχρονο κόσμο. Τόσο η Εγκύκλιος, όσο και το Μήνυμα της Συνόδου, είναι πολύ ενδιαφέροντα κείμενα, τα οποία αξίζει να μελετηθούν με ιδιαίτερη προσοχή. Το σχετικά μεγάλο κείμενο της Εγκυκλίου διαπραγματεύεται σε 20 παραγράφους τα εξής θέματα:

- Η Εκκλησία: Σώμα Χριστού, εικόν της Αγίας Τριάδος (§1-5)
- Η αποστολή της Εκκλησίας εν τω κόσμω (§6)
- Η Οικογένεια-εικόν της αγάπης του Χριστού προς την Εκκλησίαν (§7-8)
- Η κατά Χριστόν παιδεία (§9)
- Η Εκκλησία ενώπιον των σθγχρόνων προκλήσεων (§10-14)
- Η Εκκλησία ενώπιον της παγκοσμιοποίησης, ακραίων φαινομένων βίας και της μεταναστεύσεως (§15-19)
- Η Εκκλησία: μαρτυρία εν διαλόγω (§20)

6.3.8. Το Μήνυμα της Συνόδου

Το ίδιο πρόκειται και για το Μήνυμα της Συνόδου πριν το ορθόδοξο πλήρωμα της Εκκλησίας, το οποίο αναγνώστηκε στις 26 Ιουνίου από τον Άμβωνα στην τελική Θεία Λειτουργία στα Χανιά. Θα έλεγε κανείς, ότι από απόψεως περιεχομένου το Μήνυμα είναι η Εγκύκλιος της Συνόδου σε απλή και κατανοητή γλώσσα και όχι στην για τον απλό και μέσο ορθόδοξο χριστιανό δυσνόητη ή και εν πολλοίς ακατανόητη εκκλησιαστική και θεολογική γλώσσα και ορολογία. Εμπνευστής και αρχισυντάκτης του Μηνύματος αυτού θεωρείται ο Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης **Αλβανίας, Αναστάσιος**. Αναφέρω και εδώ τα θέματα, τα οποία τίγονται στο Μήνυμα:

- Ενότητα και συνοδικότητα της Εκκλησίας (§1)
- Ευθύνη για τη μαρτυρία της πίστεως προς τον κόσμον (§2)
- Διαχριστιανικός θεολογικός διάλογος με τους ετεροδόξους (§3)
- Διαθρησκειακός διάλογος με τους μή χριστιανούς (§4)
- Σύγχρονη εκκοσμίκευση (§5)
- Εκκλησία, γάμος και εγκράτεια (§6)
- Σχέσις μεταξύ χριστιανικής πίστεως και θετικών επιστημών (§7)
- Η οικολογική κρίση (§8)
- Σεβασμός στην ιδιοπροσωπία ανθρώπων και λαών (§9)
- Ορθόδοξος Εκκλησία και πολιτική (§10)
- Η Εκκλησία και οι νέοι (§11).

7. Συμπερασματικές κρίσεις

- Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξης Εκκλησίας υπήρξε αναμφίβολα ένα ιστορικό γεγονός για σύμπασα την Ορθοδοξία, η οποία δεν είχε να παρουσιάσει κάτι παρόμοιο μετά από χίλλια περίπου χρόνια από το Σχίσμα μεταξύ της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας το 1054.
- Η Σύνοδος κατέδειξε κατά τη γνώμη μου εμφανέστατα δύο πράγματα: **Πρώτον** την ενότητα και συνοδικότητα της Ορθοδοξίας, έστω και αν τέσσερες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες θεώρησαν καλόν να μή λάβουν μέρος στη Σύνοδο. **Και δεύτερον όμως**, ακριβώς λόγω της απουσίας των τεσσάρων Εκκλησιών, ότι η Ενότητα της Ορθοδοξίας είναι κάτι το εύθραυστο, η οποία θα έλεγα, υπέστη κάποιο πλήγμα λόγω της μη συμμετοχής όλων των Εκκλησιών σ' αυτήν τη Σύνοδο. Από το ένα μέρος έχουμε την ακράδαντη πεποίθηση, και το τονίζουμε αυτό ιδιαίτερα, γιατί είναι απολύτως σωστό, ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι Μία, αλλά από την άλλη πλευρά, ακριβώς λόγω της απουσίας των τεσσάρων Εκκλησιών, δεν κατέστη στην Κρήτη δυνατή η προς τα έξω, ιδίως προς τους μή Ορθοδόξους, παρουσία (**die Präsenz**) της Ορθοδόξου σαν Μιάς Εκκλησίας.
- Η απουσία των τεσσάρων Εκκλησιών από τη Σύνοδο σε συνδυασμό με την αιτιολογία απουσίας τους κατέδειξε ένα χρόνιο πρόβλημα στους κόλπους της Ορθοδοξίας: Πολλές, άν όχι ίσως οι περισσότερες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες, δεν έχουν ακόμα ξεπεράσει τα όρια του **εθνικισμού και φυλετισμού, ή του εθνοφυλετισμού**, τονίζοντας σε πρώτο πλάνο την εθνική τους προέλευση και σε δεύτερη θέση την ενότητα της Ορθοδοξίας, έναν εθνοφυλετισμό, τον οποίον η Εκκλησία καταδίκασε και επίσημα σε μια Σύνοδο το 1872.
- Ταυτόχρονα όμως, η επιμονή ωρισμένων Εκκλησιών να αλλάξουν ουσιωδώς την τελευταία στιγμή τα κείμενα, τα οποία επεξεργάστηκαν σε πάρα πολλές συνεδριάσεις και σε επίσημα όργανα των Εκκλησιών, στα οποία όλες οι Εκκλησίες είχαν στείλει τους αντιπροσώπους τους, η επιμονή αυτή καταδεικνύει την έλλειψη σοβαρότητας και εμπιστοσύνης προς τα πρόσωπα και τους αντιπροσώπους των Εκκλησιών τους στις διάφορες Επιτροπές. Δεν είναι επίσης σωστό να αθετούνται και να αναιρούνται την τελευταία στιγμή οι υπογραφές, με τις οποίες είχαν ήδη αποφασισθεί βασικά πράγματα για τη Σύνοδο.
- Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξου Εκκλησίας είναι πλέον γεγονός, ανήκει στην ιστορία και, αν θέλετε, είναι και παρελθόν. Αλλά η συνοδική εμπειρία, τα λειτουργικά και πνευματικά βιώματα και τα θεολογικά αποτελέσματα και οι αποφάσεις της Συνόδου στην Κρήτη, είναι ένα συνεχές

παρών και δίνουν κατευθύνσεις για το μέλλον και για την τακτοποίηση τα του οίκου της.

- Στην προσωπική μου τριακονταετή διακονία στην Ορθόδοξη Εκκλησία και στην Οικουμενική Κίνηση, συνειδητοποιήσαμε, ότι αποφάσεις και κείμενα Εκκλησιών, Επιτροπών και Θεολογικών Διαλόγων παραμένουν κενά περιεχομένου, καταντούν να είναι „άχρηστα“, εάν αυτά δεν μεταφερθούν και στο πλήρωμα της Εκκλησίας, δεν γίνουν σ' αυτό γνωστά και δεν γίνουν αποδεκτά απ' αυτό. Στη θεολογική και οικουμενική γλώσσα αυτό λέγεται **Rezeption**, δηλ. αποδοχή και μεταφορά των όσων έχουν αποφασισθεί από τα επίσημα και αυθεντικά όργανα της Εκκλησίας στο πλήρωμα της Εκκλησίας.
- Σχετικά με τη Σύνοδο στην Κρήτη, λοιπόν, αυτό σημαίνει, ότι ό,τι συνέβη στην Κρήτη οφείλει και πρέπει να γίνει βίωμα και στο πλήρωμα της Εκκλησίας γενικότερα. Η έντονη διορθόδοξη λειτουργική ζωή κατά τη διάρκεια της Συνόδου στην Κρήτη θα ήταν καλό να ευρίσκει συνέχεια και να γίνεται βίωμα σ' όλες τις ορθόδοξες Εκκλησίες και Ενορίες, ιδίως στο Εξωτερικό και στη Διασπορά.
- Το ίδιο όσον αφορά και τα κείμενα και τις αποφάσεις της Συνόδου. Θα ήταν πολύ κρίμα, για να μην πώ και χαμένος κόπος, άν τα κείμενα και οι αποφάσεις της Συνόδου παρέμεναν άγνωστα στο ευρύτερο πλήρωμα της Εκκλησίας. Οι πιστοί μας πρέπει και έχουν δικαίωμα να αναμένουν να ενημερωθούν για το τί συνέβη στη Σύνοδο στην Κρήτη, τί αποφασίστηκε εκεί, και ποιές από τις αποφάσεις της Συνόδου τους αφορούν άμεσα. Τα κείμενα και οι αποφάσεις είναι ήδη προσιτά σε όλους, στα διαδίκτυα και σαν βιβλίο.
- Έξ όσων γνωρίζω, το ετήσιο Ιερατικό Συνέδριο της Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας πέρυσι τον καιρό αυτό, ήταν αφιερωμένο στη Σύνοδο. Πολύ σωστό αυτό. Αλλά το επόμενο βήμα πρέπει να είναι η ενημέρωση των μελών των Ενοριών μας για τη Σύνοδο. Αυτό πρέπει και μπορεί να γίνει με ένα πρόγραμμα ενημερωτικών εκδηλώσεων (Ημερίδων) επί επιπέδου Ενοριών με την άμεση πρωτοβουλία και ευθύνη των Ιερέων μας και των συνεργατών τους. Αξίζει τον κόπο.

Die Orthodoxen unterwegs zum Panorthodoxen Konzil - Die wichtigsten Stationen im 20. Jh. bis Januar 2016. Die Heilige und Große Synode der Orthodoxen Kirche wurde abgehalten vom 19.-26. Juni 2016 auf Kreta.

Zusammengestellt von Prof. Dr. Athanasios Vletsis, München

1902	Konstantinopel	Brief d. ökum. Patriarchen Ioakim III. an die Vorsteher aller Orthodoxer Kirchen für die Einberufung eines panorthodoxen Treffens
1923	Konstantinopel	Panorthodoxer Kongreß (mit Abwesenheit von alten Patriarchaten und der (Russ.Orth.Kirche=RÖK): Frage des Kalenderreforms; Erstellung einer ersten Themenliste, die größtenteils in den späteren involviert wurde.
1930	Hl. Berg Athos-Kloster Vatopedi	Präliminärer Interorthodoxer Konferenz (RÖK fehlte): erster Themenkatalog eines künftigen Panorthodoxen Konzils)
1936	Athen	Erster Kongreß aller orthodoxen theologischen Fakultäten
1948	- Amsterdam - Moskau	- 3 Orthodoxe Kirchen als Gründungsmitglieder des ÖRK (WCC) - Panorthodoxe (Gegen?) Konferenz (nicht alle Orthodoxe Kirchen vertreten)
1961 1963 1964	Rhodos	I. bis 3. Panorthodoxe Konferenz - (Πανορθόδοξος Διάσκεψις) 1. Erstellung einer ausführlichen Themeliste f. d. Prosynode d. Panort.Konz. 2. a. Entsendung Beobachter an das II. Vatikanum: jede Kirche ist frei b. Einleitung eines Dialogs «unter gleichen Bedingungen» m.d. Röm.KK 3. Gründung Dialogkommis. mit den Anglikanern und Altkatholiken
1968	Chambésy (Genf)	4. Panorthodoxe Konferenz: Revision des Verfahrens für d. weiteren Weg
1976	Chambésy (Genf) 21.-28.11.1976	I. vorkonziliare Panorthodoxe Konferenz: <u>Erstellung des Themenkatalogs:</u> 1. Orthodoxe Diaspora; 2. Autokephalie und die Weise ihrer Proklamation; 3. Autonomie und die Weise ihrer Proklamation; 4. Diptychen (die Nennungsfolge der Kirchen beim liturgischen Gedenken); 5. Kalenderfrage; 6. Ehehindernisse; 7. Anpassung der kirchlichen Vorschriften über das Fasten; 8. Beziehungen der orthodoxen Kirchen zur übrigen christlichen Welt; 9. Orthodoxe Kirche und ökumenische Bewegung; 10. Beitrag d. autokephalen orthodoxen Kirche zur Verwirklichung d. Friedens, d. Freiheit, d. Brüderlichkeit, d. Liebe zwischen d. Völkern und d. Beseitigung d. Rassendiskriminierung
1982	Chambésy (Genf)	II. Vorkonziliare Panorthodoxe Konferenz:

	03.-12.09.1982	<u>Behandlung drei Themen</u> aus dem o.g. Katalog: Ehehindernisse, Fastenvorschriften, Kalenderfrage
1986	Chambésy (Genf) 28.10.-06.11.1986	III. Vorkonziliare Panorthodoxe Konferenz <u>Beschlussvorlage zu folgenden Themen:</u> Fasten; ökumenische Beziehungen; Beitrag der Orth. Kirchen zur Sozialethik (s. Titel Nr.10.)
1993	Chambésy (Genf) 07.-11.1993	IV. Interorthodoxe Vorbereitungskommission - Vorschlag/Beschluss für die Gründung von orth. Bischofskonferenzen in bestimmten Regionen der Diaspora-Orthodoxie - Vorschlag/Entwurf für die Regelung der Proklamation der Autokephalie und der Autonomie
1995	Chambésy (Genf)	Kriterien-Entwurf d. Satzung f. d. Bischofsversammlungen in der Diaspora
2009	Chambésy (Genf) 06.-13.06.2009	IV. Vorkonziliare Panorthodoxe Konferenz - Beratung über die kanonische Organisation d. orthodoxen Diaspora - Verabschiedung der Satzung für die Bischofsversammlungen - Festlegung der Regionen für die Errichtung von Bischofsversammlungen - Die Proklamation der Autokephalie und d. Autonomie, sowie Diptychen wurden verschoben
2011	Chambésy (Genf) 22.02.2011	VII. Interorthodoxe Vorbereitungskommission - Proklamation-Unterzeichnung d. Tomos d. Autokephalie> ergebnislos - Diptychen: „die Kommission hat das Unvermögen festgestellt, einen einhellig akzeptierten Vorschlag...zu finden“.
2014	Konstantinopel/ Istanbul 4.-9.03.2014	Versammlung (Synaxis) der Vorsteher der Autokephalen Kirchen: <i>Beschluss über die Einberufung des Hl. und Großen Konzil d.Orth. Kirche im 2016, „es sei denn, etwas Unvorhergesehenes geschieht“</i>
2015	Chambésy (Genf) 10.-17.10.2015	V. Vorkonziliare Panorthodoxe Konferenz: Annahme der Texte: - Autonomie-Proklamation - Beziehungen der Orth. Kirche zu der „übrigen Christlichen Welt“ - Die Bedeutung des Fastens und sein Einhalten heute - Der Text: Die Mission (der Auftrag) der orthodoxen Kirche wurde nicht von der ROK und der OK Georgiens unterschrieben
2016	Chambésy (Genf) 21.-28.01.2016	Versammlung der Vorsteher der Autokephalen Kirchen Die Heilige u. Große Synode d. Orthodoxen Kirche wird einberufen (16.-27. Juni 2016) Die Themen der Tagesordnung: 1.Die Mission der Orthodoxen Kirche in der heutigen Welt, 2. Die orthodoxe Diaspora, 3. Die Autonomie und die Form ihrer Proklamation, 4. Das Sakrament der Ehe und die Ehehindernisse, 5. Die Bedeutung des Fastens und seine Beachtung heute, 6. Die Beziehungen der Orthodoxen Kirche mit der übrigen christlichen Welt.